

**Ražnianske obrázky
z Nitrianskeho kniežatstva**

Ján Solár

Ražnianske obrázky z Nitrianskeho kniežatstva

Autor textov: Ján Solár

Autor kresieb: František Solár

Jazyková úprava: Eva Novotná

Grafická úprava a sadzba: Slavomír Uličný

Tlačiareň: D.A.H., s. r. o.

Vydavateľ: Obecný úrad Ražňany

Rok vydania: 2013

Sponzori: Táto kniha bola vydaná vďaka podpore Nadácie SPP

ISBN: 978-80-970523-8-6

**Venované ražnianskej mládeži
pri príležitosti 1150. výročia
príchodu sv. Cyrila a Metoda
do našej krajiny.**

Príhovor autora

Pri písaní tejto knihy som sa snažil poodhaliť neznáme skutočnosti z našej minulosti. Vedel som, že nie je dostatok hodnoverných zdrojov na napísanie nejakej ucelenej historickej rozpravy o tak dávnych časoch, preto som sa pokúsil vytvoriť aspoň obrázky z jednotlivých storočí, ktoré sú pre nás, Ražňancov, významné. Kniha poukazuje zároveň na vzťah celonárodných alebo celoeurópskych udalostí a udalostí vzťahujúcich sa na náš rodný kraj.

Chcel som, aby sme boli hrdí na svojich predkov a aby sme vedeli o svojej minulosti aj rozprávať.

Ražňany sú starobylou obcou a nazretie do minulosti si určite zaslúžia.

Ján Solár

Úvod

Prečo som použil v názve knihy Nitrianske kniežatstvo? Prečo nie radšej Velká Morava? Veď najväčšiu slávu v dejinách sme my Slováci predsa zažili počas existencie Velkej Moravy. Aspoň tak sa o tom učíme v dejinách. A možno práve veľmi silné zameranie sa na obdobie od roku 833 do roku 906, keď sme boli súčasťou Velkej Moravy a o ktorom je veľa písomných pamiatok z hodnoverných zdrojov, nám ako keby zakrývalo oči a ako keby sme si nevšimli, že našim najstarším štátnym útvarom bolo Nitriansko. Nitriansko preukázateľne existovalo tesne pred Velkou Moravou a pravdepodobne existovalo už počas existencie Samovej ríše v 7. storočí. Aj keď asi nie s centrálnym kniežatom v Nitre, ale ako spoločenstvo regionálnych kniežat, ktoré sa v čase vojny dokázali dohodnúť na spoločnej obrane krajiny. Nitriansko určite existovalo aj po rozpade Velkej Moravy na začiatku 10. storočia hoci z tohto storočia nemáme toľko písomných pamiatok ako z predchádzajúceho 9. storočia. Počas nasledujúceho 11. storočia jeho postavenie tak zosilnelo, že nakoniec uhorský kráľ Koloman rozhodol na začiatku 12. storočia o zrušení kniežatstva, aby tak zabránil jeho osamostatneniu a odtrhnutiu sa od Uhorska. Obidve storočia (10. aj 11.) sú označované ako obdobie povelkomoravské, kedy práve v Nitriansku pretrvávala tradícia štátnosti prevzatá z Velkej Moravy.

Keď budeme hľadiť na Nitriansko týmito očami a budeme ho stále považovať za svoju vlasť, či už bolo súčasťou Samovej ríše, Veľkej Moravy alebo Uhorska, tak ide o kontinuitu trvajúcu možno viac ako 500 rokov. A už nebude podstatné, či to nazveme vlasťou, samostatným štátom alebo autonómnym štátom. My len môžeme byť hrdí, že sme potomkami národa Slovenov – Slovákov, ktorých počiatky siahajú tak hlboko do histórie.

Pre nás, ktorí žijeme na východnom Slovensku, je zaujímavé sledovať aj najstaršie slovanské osídlenie na našom území. Niektorí autori práve pre oblasť východného Slovenska posúvajú hranice viac do minulosti a predpokladajú, že naozaj už v 4. storočí mohli byť Sloveni – Slováci usídlení aj v údolí rieky Torysy a mohli sa tak dostať do kontaktu s Rimanmi. A to sa už dotýka aj nás Ražňancov .

Sledujme teda naše najstaršie dejiny a pokúsme sa namaľovať „Ražňianske obrázky z Nitrianskeho kniežatstva“.

1.

**Obrázok zo 4. storočia –
– Sú Ražňanci potomkami Rimanov?**

V roku 2009 priniesli tlačové agentúry a skoro všetky denníky na Slovensku správu, ktorá obec Ražňany dostala do povedomia celého národa na niekoľko dní: „***Pri obci Ražňany na východnom Slovensku došlo k unikátnemu archeologickému nález, k objaveniu unikátnej rímskej stavby približne okolo roku 400 nášho letopočtu.***“

Priznám sa úprimne, že až táto správa ma prinútila, aby som sa o obdobie spred viac ako 1600 rokov začal bližšie zaujímať. Začal som hľadať všetky zdroje, ktoré o tejto dobe môžu vypovedať a nakoniec musím uznať, že titulky neklamali a v Ražňanoch sa archeológom podaril naozaj unikátny nález. Sú teda Ražňanci potomkami Rimanov? Podme sa na to spolu pozrieť.

Šarišské podolie

Ražňany sú situované v nádhernom kraji, ktorý dnes voláme Šarišské podolie. Je to kraj, pri ktorom Pán Boh naozaj nešetřil krásou a rozdával ju plným priehrštím. Kraj, v ktorom sme sa narodili a v ktorom možno aj prežijeme celý život, berieme akosi samozrejme a za samozrejmu považujeme aj jeho krásu. Je to ako s malým Martinom v básni Detvan. Andrej Sládkovič v nej píše: „... ***prvý raz oči šuhaj roztvorí, čo vidí? – výsosť Polany hory a opachy nezvratných skál; a spustí zraky prvé v doliny, čo vidí? – hory zázračnej stíny a krásnu slovenskú dial.***“

Tak je to aj s nami. Od narodenia naše oči vnímajú krásu rodného kraja, ktorý sa nazýva Šarišské podolie. Mnohokrát ako keby sme si ani „nevážili“ túto Božiu krásu. Až keď nás život zaveje do sveta, zistíme, že nie všade je to tak a začína nám táto krásu chýbať.

Celým krajom preteká rieka Torysa približne v severojužnom smere. Rieka po stáročia vytvorila priaznivé podmienky pre poľnohospodársku výrobu na oboch stranách jej toku. Práve rovinatá časť Šarišského podolia je ako keby srdcom celého kraja, ktorý je zo všetkých strán chránený vencom hôr a vrchov.

Ak si chceme vychutnať krásu tohto kraja, stačí vystúpiť na „Ražňiansku huru“, posadiť sa pod krížom a môžeme sa kochať, pretože ho máme pred sebou ako na dlani.

Na juhu sa nachádza dominanta celého Šarišského podolia – Šarišský hradný vrch. Jeho tvar je pri pohľade od našej obce až neuveriteľne symetrický a pripomína nám kužeľ vyhasnutej sopky. Na vrchole vrchu sú viditeľné zrúcaniny hradu, ktorý bol po stáročia miestom správy celého Šariša. Hneď vedľa hradného vrchu sa východným smerom týčia vrchy Veľká Stráž a Lysá Stráž, ktoré dokonale dopĺňajú Šarišský hradný vrch. Spolu tak tvoria nádhernú panorámu, ktorá je prítiažlivá pre fotografov a maliarov. Východná časť Šarišského podolia je uzavretá výbežkami Čergovského pohoria. Je to najvyššie pohorie nášho kraja s dominantným vrchom Lysá, ktorý sa majestátne týči nad celou dolinou. Ak pôjdeme ďalej na sever, dostaneme sa do najjužšieho miesta medzi pohoriami

Čergov a Bachureň po obidvoch stranách rieky Torysy. Zúžené miesto sa volá Červenická brána. Tá uzatvára Šarišské podolie zo severu. V Červenickej bráne sa dostaneme na druhú stranu Torysy. Keď budeme pokračovať západným smerom, dostaneme sa na hrebeň pohoria Bachureň, na vrch Kohút, odkiaľ sa hranica stáča smerom na juh cez ražniansky Bykoš a Lúčanský les až k Bykošu pri Prešove. Tu je druhé úzke miesto, ktoré celú oblasť chráni od juhu. Celá dolina Šarišského podolia je chránená vencom pohorí a vrchov a chráni tak krajinu pred neprijemnými vetrami alebo náhlymi vpádmi studeného vzduchu zo severu.

Možno práve pre chránenú polohu nášho kraja sa ľudia usídlovali na brehoch rieky Torysy skôr ako na iných miestach. Keď však budeme chcieť zistiť, kde bolo skutočne to najvýhodnejšie miesto pre osídlenie, prídeme k záveru, že je to pravý breh rieky Torysy od miesta, kde výbežok pohoria Bachureň – vrch Šanec prechádza do roviny až po miesto, kde sa vypína Šarišský hradný vrch. Prečo práve na pravom brehu? Torysa tečie v smere severojužnom, a tak ako všetky rieky na severnej pologuli má vplyvom rotácie Zeme pravý breh vysoký a pevný, zatiaľ čo ľavý breh je nízky s postupným nábehom, ktorý je pod neustálou hrozbou povodní. Preto si ľudia vybrali radšej vysoký breh, ale v blízkosti rieky, aby mali blízky zdroj vody a zároveň boli chránení pred povodňou. Najlepším príkladom takéhoto osídlenia sú susedné Ostrovany. Sídlo zo strany Torysy skutočne vyzerá, ako keby bolo na ostrove obklopenom vodami Torysy,

ktorá sa práve v týchto miestach široko rozlievala.

Vyzerá to tak, že najvhodnejšia poloha pre založenie sídla je v katastroch obcí Ražňany, Ostrovany a Medzany. A práve v katastroch týchto obcí sa našli archeologické nálezy, ktoré staré osídlenie tohto miesta potvrdzujú.

Čo sa vlastne v Ostrovanoch a ich blízkom okolí našlo?

Archeologické nálezy

Ostrovany a ich okolie je známe archeologické nálezisko, kde sa našli pamiatky na život ľudí z mladšej a neskorej doby kamennej, mladšej doby bronzovej, doby laténskej a hlavne doby rímskej a z obdobia sťahovania národov. Ak však nebudeme chcieť ísť príliš ďaleko do minulosti a nebudeme sa venovať nálezom z predhistorickej doby, zistíme, že obec Ostrovany sa do dejín archeológie zapísala skutočne nádhernými nálezmi. Prvý takýto významný objav sa podaril v roku 1790, keď obyvatelia obce Ostrovany našli zlaté predmety, ktoré po preskúmaní vtedajšími odborníkmi boli datované do 4. storočia. Po preskúmaní miesta nálezu došli k záveru, že sa jedná o kniežací hrob. Zlatý poklad z Ostrovian sa dnes nachádza v Umeleckohistorickom múzeu vo Viedni. Sú tam uložené: zlatý kalich, nákrčník, náramok a spona s ónyxom s latinským nápisom: „**VTERE FELIX**“, čo v slovenčine znamená: „**Užívaj v šťastí**“.

V roku 1865 v Ostrovanoch našli ďalšie zlaté predmety:

prstene, náramok, nákrčník, sponu zdobenú filigránom, zlatú perlu, zlatú mincu, kostný ozdobný hrebeň, brúsené sklenené nádoby, bronzové nožnice, ktoré boli súčasťou druhého kniežacieho hrobu. Tento zlatý poklad je uložený v Maďarskom národnom múzeu v Budapešti.

Tieto dva nálezy neskôr inšpirovali archeológov pokračovať vo vykopávkach systematicky a v lokalite medzi Ostrovanmi a Medzanmi bolo v rokoch 1983 až 1992 odkryté rozsiahle sídlo z obdobia 4. až 5. storočia, ktoré potvrdzuje existenciu remeselníckych dielní na výrobu sivej keramiky. Archeológovia z toho usudzujú, že v tomto období bol pravý breh Torysy v chotároch obcí Ražňany, Ostrovany a Medzany strediskom remeselnej výroby a diaľkového obchodu. Čosi ako predchodca neskorších miest.

V roku 2009 sa archeológovia rozhodli pokračovať v prieskume opačným smerom a začali kopať na sever od Ostrovian, teda už v ražňanskom chotári. Našli tam zvyšky budovy, ktorá pre svoje veľké rozmery mohla byť kniežacím palácom. Palác mal rozmery 25 x 15 metrov s dvoma obrannými vežami, ktoré chránili palác v pozdĺžnom smere. Pozostatky tejto stavby sú však zvláštne. Archeológov prekvapilo to, že stavba je rímskeho pôvodu.

Našli sa kniežacie hroby, našlo sa kniežacie sídlo, našlo sa aj hospodárske zázemie. Mohli by sme povedať, že sme našli hlavné sídlo a stredisko tej doby.

Podme sa pozrieť, čo nájdeme v literatúre o nás a našom kraji z obdobia okolo roku 400.

Opis politických pomerov v našej oblasti v 4. a 5. storočí

Na začiatku 4. storočia boli rozhodujúcou mocnosťou ešte stále Rimania. Veď cisár Konštantín Veľký založil nový Rím – Konštantínopol v roku 330. V našej oblasti spravovali Rimania obrovskú Rímsku ríšu až po rieku Dunaj. Kontrolovali nielen hranicu na Dunaji, ale snažili sa ovládať aj barbarské kráľovstvá a kniežatstvá, ktoré boli za Dunajom. S niektorými vládcami vytvárali spojenectvá a s inými bojovali. Presne podľa rímskeho hesla: „*Rozdeluj a panuj!*“. Na sever od Dunaja, na území dnešného Slovenska, existovalo kráľovstvo Kvádov na západe a kráľovstvo Vandalov na východe Slovenska. Na konci 4. storočia pozície Rimanov už neboli také pevné ako na jeho začiatku. Rimania museli neustále bojovať o bezpečnosť svojej hranice na Dunaji. Pre našu oblasť sú významné roky 358 a 375. Rimania vtedy podnikli dve veľké trestné výpravy, prekročili Dunaj pri Aquincu – dnešnej Budapešti a postupovali hlboko do vnútrozemia susedných kráľovstiev. Rímski vojaci postupovali pozdĺž karpatských hôr východným smerom, a tak sa mohli dostať cez údolie Hornádu a Torysy až do nášho kraja.

Boli to posledné výpravy Rimanov za Dunaj a ešte potvrdzovali existenciu moci Rímskej ríše. Neskôr, na prelome 4. a 5. storočia, však začal neodvratný úpadok Ríma. Doba bola komplikovaná, pretože práve v týchto storočiach sa končila existencia západnej časti Rímskej ríše, čo malo za následok presúvanie celých národov

po Európe v snahe nájsť si nové miesto pre život. V týchto búrlivých časoch bolo územie dnešného Slovenska osídlené germánskymi kmeňmi. V spoločenstve germánskych Kvádov a Vandalov však už v týchto storočiach pravdepodobne žili na našom území aj Slovania, ktorí postupne prevládli nad germánskymi kmeňmi a po ich odchode sa stali rozhodujúcim etnikom na území dnešného Slovenska.

Za určujúci medzník, ktorý neskôr vyvolal zmeny v osídlení, sa považuje rok 375. Vtedy vstúpil do Európy v oblasti čiernomorských stepí dnešného Ruska veľmi bojovný kočovnícky národ Hunov. Pred divokými Hunmi utekali ostatné národy a snažili sa nájsť bezpečnejšie miesto pre život. Práve Huni prekročili na konci 4. storočia Karpaty a národy, ktoré žili v karpatskej kotline, sa pred nimi dali do pohybu. V roku 406 odišli z našej oblasti aj Vandali, ktorí sa pridali ku Kvádom a vydali sa juhozápadným smerom do dnešného Francúzska a Španielska. V prvej polovici 5. storočia vzniká južne od dnešného Slovenska s centrom v Potisi silná ríša Hunov, pred ktorou mali strach všetky národy Európy. Huni boli rozhodujúcou mocenskou silou v tejto oblasti až do roku 451, kedy ich porazili spojené vojská Rimanov, Vizigótov a Frankov a ríša sa úplne rozpadla. V roku 476 sa definitívne rozpadla západná časť Rímskej ríše a moc Rimanov na strednom Dunaji sa tak skončila. Pozície novej moci v našej oblasti zaujali Frankovia. Práve Frankovia sa stali pre našich predkov najdôležitejším susedom na najbližších 5 storočí. Pád Ríma ešte viac zdynamizoval už začaté sťahovania národov.

Do pohybu sa dali hlavne germánske kmene zo severu, ktorým sa otvorili dvere na juhozápad. Podobne sa správali aj slovanské kmene, ktoré boli na severe vo východnej časti Európy a pustili sa hlavne juhovýchodným smerom.

Nás však zaujíma, kto žil v Šarišskom podolí v 4. a 5. storočí. Kto boli tí ľudia, ktorí si tu v tej dobe vybudovali svoje hlavné sídlo?

Vandali

Najviac reálna a archeológmi podporovaná verzia je, že to boli Vandali – germánsky kmeň, ktorý prišiel pri svojom putovaní zo severu Európy do Potisia v 2. storočí. Neskôr osídlil aj severnejšie oblasti a prenikol údolím Hornádu a Torysy aj do Šarišského podolia. Začiatkom 5. storočia sa Vandali vypravili na juh do dnešného južného Francúzska a Španielska. Neskôr sa dostali až do severnej Afriky, odkiaľ ich v roku 534 byzantský cisár po ich porážke dal vysťahovať do Malej Ázie, kde sa ako národ stratili v dejinách. Zostali však v nich zapísaní ako ničitelia všetkých vecí, bez toho, aby mali z toho úžitok. Ničili všetko okolo seba jednoducho bez príčiny. Ich meno nesú teda všetci tí, ktorí aj dnes dokážu ničiť veci bez zjavného dôvodu. Práve títo Vandali by mali byť obyvateľmi našej usadlosti a pravdepodobne táto usadlosť slúžila ako sídlo kniežata v období tesne pred odchodom Vandalov do juhozápadných provincií rozpadávajúcej sa Rímskej ríše.

Pozostatky paláca, ktoré sa našli v ražnianskom chotári, však majú charakter rímskej stavby, kde boli použité stavebné techniky, ktoré Vandali neovládali. Vysvetlením môže byť skutočnosť, že v období na konci 4. storočia mohli byť Vandali spojencami Ríma a takúto stavbu si jednoducho u rímskych staviteľov objednali. Mohli by sme teda povedať, že sídlo patrilo Vandalom.

Rimania

Mohli sa do Šarišského podolia dostať Rimania? Z historických prameňov vieme, že Rimania obnovili svoju vojenskú prítomnosť na sever od Dunaja v rokoch 358 a 375, keď znovu prekročili opevnené pohraničné pásmo limes v oblasti dnešnej Budapešti a postupovali hlboko do vnútrozemia, aby uskutočnili trestnú výpravu proti vtedajším obyvateľom Slovenska. Tak sa mohla dostať rímska posádka až do Šarišského podolia, kde pre svoje potreby vybudovala stavbu, ktorej pozostatky archeológovia našli v ražnianskom chotári.

V našom kraji existujú povesti a legendy o prítomnosti rímskych vojakov v kraji. Podľa týchto povestí sú obyvatelia Ražnian, Ostroviaň, Medzian a Veľkého Šariša iní ako ostatní ľudia v okolí. Nie sú to vraj potomkovia roľníkov, ale potomkovia rímskych vojakov a majú v sebe gény, ktoré ich robia bojovnejšími a vytrvalejšími. Táto legenda hovorí, že rímski vojaci chodievali do Ostroviaň za slovenskými devami z blízkeho Šarišského hradu, kde mali svoju

pevnosť. Na Šarišskom hrade vždy boli vojaci, a tak sa predpokladalo, že tam sídlili aj Rimania. Archeológovia našli však rímsku stavbu priamo v podhradí. Na každej legende alebo povesti je vždy kus pravdy a nakoniec sa ukazuje, že aj táto legenda môže byť pravdivá. Nakoniec nápis Vtere Felix (Užívaj v šťastí!) na nákrčníku z prvého pokladu z Ostrovian je tiež v latinčine, čo by nám tiež mohlo potvrdiť, že v Ostrovianoch sídlili rímski vojaci.

Tak trochu nepriamo prítomnosť rímskych vojakov v našom kraji potvrdzuje aj legenda o pôvode spišských kopijníkov. Tí svoj pôvod tiež odvodzovali od Rimanov a na rozdiel od našich Rimanov, ktorí sa neskôr stali roľníkmi, spišskí kopijníci pokračovali vo svojom vojenskom remesle aj v službách uhorských kráľov. Dá sa predpokladať, že to boli tí istí Rimania, ktorí v roku 375 prekročili Dunaj a prišli až do Šarišského podolia.

Otázka položená na začiatku, či sme potomkami Rimanov, sa nezdá až taká nemiestna. A zdá sa byť reálna aj odpoveď, že sme naozaj potomkami rímskych vojakov.

Je o nás Ražňancoch známe, že sme veľmi hrdí na svoj pôvod. Sme hrdí až tak silne, že to ľuďom, ktorí nepochádzajú z Ražňan, niekedy prekáža. Nech je to už akokoľvek, aj tu by sme možno mohli hľadať korene nášho dnešného správania. Je to v našej minulosti, v našich predkoch, v našich génoch, ktoré nám zanechali rímski vojaci? V hrdých Ražňancoch v tom najpozitívnejšom slova zmysle možno doteraz koluje krv Rimanov.

Slovania

Podľa oficiálnych zdrojov Slovania prišli do Karpatskej kotliny, a teda aj na Slovensko, v 5. až 6. storočí z pravlasti medzi Dneprom a Vislou. Cez Karpaty prešli buď cez Duklianský priesmyk a cez údolie rieky Poprad, alebo Karpaty obišli a zo západu prešli cez Moravskú bránu na územie dnešnej Moravy a západného Slovenska. Dnes je táto teória vytvorená v 19. storočí stále oficiálne prijímaná väčšinou historikov.

Podľa slovenského archeológa Antona Točíka však Slovania prešli cez Karpaty skôr – už v 4. storočí. Anton Točík tvrdí, že práve na východnom Slovensku v prešovskej oblasti mohlo vzniknúť koncom 4. storočia prvé mocenské stredisko Slovanov. Ak teda Slovania naozaj prišli na východ dnešného Slovenska už v 4. storočí, mohli sa práve v našej doline dostať do kontaktu s Rimanmi.

Slovania sa usadzovali pozdĺž výbežkov karpatských hôr v údoliach riek a len veľmi neradi osídľovali južné roviny dnešného Maďarska, kde nerástlo nič okrem trávy. Na týchto rovinách sa Slovania necítili v bezpečí a uprednostňovali sídla umiestnené na rozhraní rovín a hôr, aby sa v prípade ohrozenia dokázali v horách a lesoch ukryť. O Slovanoch píše súdobí autori, že sú v horách, lesoch a močiaroch neporaziteľní a nepolapiteľní. Tu s obľubou používali taktiku partizánskej vojny a nebojovali s nepriateľom priamo v boji, ale neustále mu škodili a prepádávali ho od chrbta. Práve pre

neochotu osídľovať trávnaté roviny sa dodnes nazývajú južné roviny okolo rieky Tisa – Pusta (pustý kraj bez sídel). Šarišské podolie bolo z toho hľadiska veľmi vhodné miesto na osídlenie a dovoľm si tvrdiť, že dokonca priaznivejšie ako oblasť dnešného Prešova alebo Košíc, ktoré boli z juhu otvorené a zraniteľnejšie. Možnú teóriu, že sa jedná o prvé spoločenstvo Slovanov na území Slovenska zatiaľ však archeologické nálezy nepodporujú. Zatiaľ.

Nedá mi nespomenúť v súvislosti so Slovanmi aj teóriu Štefana Šmálika, ktorý tvrdí, že Vandali nie sú germánskym kmeňom, ako sa vo všeobecnosti predpokladá, ale kmeňom slovanským. Podľa tejto teórie Vandali boli veľmi výbojný kmeň Slovanov, ktorý putoval zo svojej pravlasti najprv na sever a neskôr sa vrátil naspäť, aby sa obrátil na juh, prekročil Karpaty a dostal sa až na juh do Potisia.

Možno je pravda niekde uprostred a tak, ako v neskorších storočiach existovalo spolužitie medzi Avarmi a Slovanmi, ktorí spoločne podnikali vojenské výpravy, tak mohla existovať aj symbióza medzi Vandalmi a Slovanmi, kde sa Slovania mohli zúčastňovať vojenských ťažení a výbojov Vandalov. Dnešná Wikipédia dokonca uvádza Slovanov, ktorí spolu s Vandalmi odišli z Potisia cez Taliansko, Francúzsko až do dnešného Španielska ako najzápadnejší výbežok slovanského osídlenia. To tiež potvrdzuje, že naši predkovia pravdepodobne žili na východe Slovenska už v 4. storočí, pretože Vandali na začiatku 5. storočia z nášho kraja odišli a už vtedy pravdepodobne so sebou zobrali aj časť našich slovanských predkov,

ktorí sa s nimi túlili po Európe.

Iná teória hovorí, že pravlastou Slovanov je aj územie medzi Dunajom a Karpatmi, teda nielen oblasť Visly a Dnepru na druhej strane Karpát, ale aj dnešné Slovensko a Morava.

Existujú tvrdenia, že názov „Germáni“ používali Rimania pre všetkých barbarov na sever od Dunaja a nerozlišovali ich skutočný pôvod. Podľa tejto teórie názov „Suebi“ pre germánske kmene na strednom Dunaji vlastne znamená skomolené Sloveni, keď „u“ nahradza „l“, čo je aj dnes bežné na Záhorí a už tradičná zámena „b“ s „v“ v prepisoch slovanských slov do latinských textov. Potom by sa naozaj Suebi dali prečítať ako Slávi alebo Sloveni.

Teória o autochtónnom pôvode Slovákov v Karpatskej kotline je veľmi stará a opierali sa o ňu mnohí naši národní buditeľia 18. a 19. storočia. Nakoniec autochtónna teória bola zavrhnutá ako nevedecká, ale nové techniky skúmania nám prinášajú prekvapivé výsledky, ktoré treba brať do úvahy.

Ako teda vyzeral náš kraj v 4. až 5. storočí? Aký obrázok z tohto storočia si dnes vieme vytvoriť?

Vieme, že v katastroch obcí Ražňany, Ostrovany a Medzany existovalo osídlenie na pravom brehu rieky Torysy, ktorého pozostatkom je dnešná obec Ostrovany. Význam tohto sídla bol nadregionálny.

Kniežacie sídlo a hlavné mesto ríše – Ostrovany

Podľa archeológov máme pravdepodobne do činenia s „hlavným mestom“ celej oblasti. Bolo to kniežacie sídlo s rozsiahlym hospodárskym zázemím, stredisko obchodu na miestnej úrovni, ale tiež stredisko diaľkového obchodu, ktoré sprostredkovalo obchod medzi severnými a južnými krajinami. Nálezy sa prisudzujú Vandalom, ktorí určitú dobu v našej oblasti žili.

Celé stredisko sa nachádzalo na území dnešnej obce Ostrovany, ale zasahovalo aj do chotárov obcí Ražňany a Medzany. Na sever od dnešných Ostrovian sa už v katastri Ražňan našli pozostatky paláca, ktorý mohol byť sídlom kniežaťa. V intraviláne obce Ostrovany sa našli zlaté predmety z dvoch kniežacích hrobov. Tieto hroby tiež potvrdzujú význam sídla v tej dobe.

Na juh od Ostrovian, približne nad dnešným podnikom Imuna, sa našlo rozsiahle sídlo s pozostatkami po hospodárskej činnosti. Zvlášť pozoruhodný je nález keramických pecí, ktoré slúžili na výrobu sivej keramiky. Rozsah hospodárskych budov svedčí, že šlo o výrobu nielen pre vlastnú potrebu, ale hlavne pre predaj do širokého okolia. Bolo to remeselné a hospodárske centrum celého sídla.

Veľmi dôležité postavenie malo sídlo aj v diaľkovom obchode a rímske provincie, či už v Panónii alebo v Dácii, sa snažili udržiavať priateľské vzťahy s miestnymi kniežatami kvôli obchodnej ceste na sever do Pobaltia, kde sa získaval pre Rimanov jantár a zo severných

slovanských krajov kožušiny a med.

Sídlo bolo pravdepodobne hlavným mestom, alebo aspoň dôležitým sídlom ríše Vandalov, ktorí v 4. storočí ovládali celé Potisie. Vzhľadom na priateľské vzťahy medzi Rimanmi a Vandalmi v tej dobe mohli byť v našom kraji prítomní aj rímski vojaci, ktorí mali za úlohu strážiť obchodnú cestu na sever do Pobaltia. Naši slovanskí predkovia mohli už v 4. storočí žiť roztrúsene v blízkosti tohto sídla a naozaj mohlo dôjsť aj k tomu, čo spomínajú miestne legendy, že rímski vojaci zanechali potomkov vo všetkých štyroch dedinách, pretože Slovania v tejto oblasti zostali a sú tu až do dnešných dní.

Ostrovany však mohli byť aj strediskom prvých Slovanov, ktorí sa práve na východnom Slovensku objavili už v 4. storočí. Možno žili skryto medzi migrujúcimi Vandalmi a po ich náhlom odchode z nášho kraja v roku 406 postupne vyrástli na silný národ, ktorý sa tiež dal do pohybu a postupne osídľoval aj južné oblasti.

Samo Chalupka v básni „Mor ho!“ píše o boji medzi Slovanmi a Rimanmi. Ešte nedávno sa nám text básne zdal z historického hľadiska nepravdepodobný, keďže sa tieto obdobia zdali časovo príliš vzdialené. Po objave rímskej stavby v ražnianskom chotári a posune príchodu Slovanov do 4. storočia sa to nakoniec ukazuje ako celkom reálny fakt.

Archeológovia určite nepovedali posledné slovo a budú pokračovať vo vykopávkach práve smerom k Ražňanom, aby hľadali nové zrníčka z histórie a z týchto zrníčok môžu poskladať mozaiku, z ktorej sa o svojej minulosti dozvieme viac.

Rímsky palác zo 4. storočia v ražňianskom chotári – fikcia

2.

**Obrázok z 9. storočia –
– Boli Ražňany súčasťou Velkej Moravy?**

Úvod

Táto moja otázka vznikla v 70–tych rokoch minulého storočia, v čase, keď som chodil do základnej školy a na hodinách dejepisu sme sa učili o sláve Veľkej Moravy. Vtedy ešte z pohľadu československej štátnosti, kde Veľká Morava bola vnímaná ako prvý spoločný štát Čechov a Slovákov. Veľká Morava sa podľa vtedajších vedomostí končila niekde na rieke Hron a o východe Slovenska a o Ražňanoch tam nebolo ani zmienky. Ale bola to pravda? Aká vlastne bola realita života Slovanov na našom území?

Opis politických pomerov v našej oblasti v 6. až 9. storočí

Ponechajme bokom, či Slovania žili v našej oblasti od nepamäti v skrytosti s ostatnými národmi, alebo sa sem prisťahovali v 4. alebo 5. storočí. V oboch prípadoch sa v nasledujúcich storočiach už o Slovanoch vedelo a Slovania tu zostali až do dnešných čias. Na rozdiel od germánskych kmeňov, ktoré pred vtedajším novým etnikom – Hunmi z Karpatskej kotliny „ušli“, Slovania sa „schovali“ v karpatských horách. Slovania žili na dnešnom Slovensku od začiatku 6. storočia v slobodnej spoločnosti. Nemali svojho stáleho vládcu, ale jednotlivé drobné kniežatá sa schádzali na zhromaždenia – sobory, na ktorých si dohodli spoločný postup v boji s nepriateľom. Predpokladá sa, že takým miestom, kde sa schádzali kniežatá z celého územia budúceho kniežatstva, bola Nitra a vrch nad Nitrou má meno podľa týchto zhromaždení: Sobor – Zobor. Život v slobode a zá-

roveň bez pevnej štruktúry štátu však nemohol byť trvácny.

Novým etnikom, ktoré sa dostalo do kontaktu s našimi predkami, boli kočovnícki Avari, ktorí vstúpili do trávnatých stepí dnešného Maďarska a začali napádať slovanské sídla na severe. Slovo Avar je odvodené od slovanského Obor, pretože Avari prišli do karpatskej kotliny na koňoch a našim predkom sa zdali, akoby to naozaj boli obri. Práve existencia tohto nového suseda donútila našich predkov dohodnúť sa na spoločnom vládcovi, aby boli schopní lepšie sa obrániť pred Avarmi. Na čelo spoločnej ríše si vybrali cudzinca – Franka.

Stalo sa to v 7. storočí a máme o tom písomné správy z franských prameňov, správy o prvom historicky známom slovanskom vládcovi – Samovi. Bol to franský kupec, ktorý pre svoje vodcovské schopnosti dokázal zjednotiť našich predkov a vytvoril prvú skutočne silnú ríšu Slovanov, ktorá dokonca mohla čeliť novej mocnosti v našej oblasti – Frankom. Ríša pravdepodobne vznikla spojením troch slovanských území – troch budúcich kniežatstiev – Moravy, Nítravy a Panónie. Samova ríša vznikla aj ako snaha Slovanov brániť sa pred novými obyvateľmi Potisia – Avarmi. Títo kočovníci sa stali našimi južnými susedmi počas celého 7. aj 8. storočia. Avari boli kočovné kmene, ktoré prišli do Karpatskej oblasti z východných stepí a osídlili Potisie a neskôr celú Karpatskú kotlinu. Avari však neprišli z východu sami a spolu s nimi prišli aj Slovania, ktorí boli iní ako starousadlí Slovania, ktorí žili na sever od Dunaja. Avari vytvorili s týmito novými Slovanmi veľmi silnú ríšu, ktorá robila vojenské výpravy hlavne proti Byzantskej ríši. Slovania vytvárali silné vojsko pešiakov a Avari zase

veľmi rýchlu jazdu. Takéto slovansko–avarské vojsko bolo veľmi úspešné hlavne v bojoch s Byzanciou na juh od Dunaja. Avari postupne nútili platiť tribúty aj slovanské kniežatá nad Dunajom. Slovania v Panónii, ale aj naddunajskí Slovania, po smrti kniežaťa Sama upadli do neslobody a až na konci 8. storočia vypuklo veľké povstanie Slovanov proti Avarom. Vtedy aj za pomoci Frankov boli Avari porazení a stratili sa v dejinách ako národ. Existujú tvrdenia, že práve vtedy vzniklo slovo „kráľ“, odvodené od mena Karol, ako prejav úcty ku Karolovi Veľkému – vodcovi Frankov, ktorý pomohol Slovanom – Slovenom poraziť Avarov.

Všeobecne sa prijíma rok 805 ako začiatok historicky doloženej existencie Nitrianskeho kniežatstva ako samostatného štátneho útvaru nitrianskych Slovenov. Už na začiatku 9. storočia sa nitrianski Sloveni podobne ako moravskí Sloveni správali ako národ. Svedčí o tom fakt, že nepoznáme kmeňové názvy Slovenov tak ako u Čechov, Poliakov alebo neskôr u Maďarov. Znamená to, že tak nitrianski ako aj moravskí Sloveni žili už dlhšiu dobu v nadkmeňovom útvare – kniežatstve a mená kmeňov už neboli potrebné. Myslím si, že by sa to dalo povedať aj tak, že Slováci a Moravania sú vlastne najstaršie slovanské národy, ktoré ako prvé vytvorili svoje štátne útvary.

Prvým známym kniežaťom Nitravy bol knieža Pribina, ktorý v roku 833 bol kniežaťom Mojmirom zo susedného Moravského kniežatstva vyhnaný z Nitravy a obidve kniežatstvá boli spojené do jednej ríše, ktorá je známa v dejinách ako Veľká Morava. Od tejto chvíle sme všade už vedení ako Moravania. História tým trochu krivdí Slovákom, ktorí sú nositeľmi

a pokračovateľmi mena Sloveni. Z listu, ktorý poslal knieža Rastislav byzantskému cisárovi vieme, že naši predkovia sami seba nazývajú Sloveni. Boli to moravskí Sloveni a nitrianski Sloveni. Napriek tomu nás však okolité národy volali podľa názvu krajiny – Moravania. V našej krásnej slovenčine nám zostal názov pre ženy – Slovenka, zostal nám v našej reči aj názov krajiny – Slovensko. Len názov pre mužov – Sloven bol v 15. storočí pravdepodobne zásluhou Čechov a Poliakov zmenený na Slovák (Poliaci: Slovak, Slowacja, Česi: Slovak, Slovacko). Česi dodnes používajú názov krajiny Slovacko pre oblasť, kde žijú moravskí Slováci. Správne by sme sa teda mali volať Sloveni.

Čiže napriek tomu, že už vtedy obyvatelia Veľkej Moravy sami seba nazývali Sloveni, všade v historických materiáloch sa používa názov Moravania podľa krajiny, v ktorej sme žili viac ako 74 rokov. Stále sa však rozlišovalo medzi Moravou a Nitravou. Existuje zápis, ktorý nazýva „moravských“ Moravanov ako Marhari a „nitrianskych“ Moravanov ako Merehani. Zodpovedá tomu aj počet hradísk a tým aj rozsah územia, ktoré autor uvádza: Moravania majú 11 hradísk a Nitravia majú 30 hradísk (Nitriansko bolo zhruba dvakrát rozľahlejšie ako Morava).

Tým, že sme uvádzaní ako Moravania v listinách z 9. storočia, sme sa my Slováci stali akoby neviditeľnými v histórii. Preto je potrebné vždy vnímať, že keď sa hovorí o Slovanoch, Slovenoch alebo Moravanoch, tak sa hovorí o našich predkoch, ktorí žili na dnešnom Slovensku a dnešnej Morave ako národ Slovenov.

Po roku 833 naša krajina Nitrava – Nitriansko spolu s Moravou za-

žíva obdobie rozvoja a rozkvetu. Knieža Rastislav v roku 863 povolal do krajiny misiu sv. Cyrila a Metoda, ktorá povzniesla krajinu kultúrne. Obyvatelia obidvoch kniežatstiev prijímali novú vieru – kresťanstvo v svojom rodnom jazyku. Kresťanstvo síce už bolo na Morave aj Nitrave rozšírené, ale ešte sa nedalo hovoriť o kresťanskej krajine. Úplné pokresťančenie krajiny sa udialo až zásluhou sv. bratov Cyrila a Metoda a šírenia kresťanstva v staroslovienskom jazyku. Starosloviensky jazyk svätý Cyril vytvoril zo slovanského jazyka z okolia Solúna. Mohli by sme povedať, že z dnešnej macedónčiny. Nie je to teda náš „staroslovenský“ jazyk, ale naši ľudia mu dobre rozumeli a šírenie kresťanstva v tomto jazyku prebiehalo rýchlejšie ako v jazyku latinskom. Dodnes je uznanie staroslovienčiny ako 4. bohoslužobného jazyka v 9. storočí neprekonaným primátom medzi dnešnými európskymi národmi, ktorý nám Slovanom nik nezoberie.

Počas vlády kráľa Svätopluka po roku 874 sme sa stali skutočnou mocnosťou, ktorej sily sa obávali aj Frankovia. Veľká Morava sa v tej dobe skladala z Moravského, Nitrianskeho a Panónskeho kniežatstva (jeho severnej časti, ktorú nazývame Zadunajsko). Tieto kniežatstvá tvorili akoby srdce ríše, ku ktorej boli voľnejšie alebo pevnejšie pripojené susedné slovanské kniežatstvá ako Vislansko, Sliezsko, Lužicko, Česko, Potisie, Blatensko (južná časť Panónie). Po smrti kráľa Svätopluka však jeho synovia knieža Mojmir II. a knieža Svätopluk II. nedokázali tak obrovskú ríšu udržať a postupne spôsobili aj svojou nesvornosťou jej zánik. Tieto udalosti sú všeobecne známe a sú pevnou súčasťou slovenskej histórie.

Ako sa situácia vyvíjala v našom rodnom kraji ? Boli sme teda

súčasťou Veľkej Moravy? Zasahovalo Nitrianske kniežatstvo aj na východ až do Šarišského podolia?

Nitrianske kniežatstvo

Nitrianske kniežatstvo je podľa dnešných vedomostí skutočne naším najstarším štátnym útvarom, v ktorom Sloveni – Slováci žili. Vieme, že už od začiatku 6. storočia na území dnešného Slovenska žili Sloveni a v prípade spoločného ohrozenia sa schádzali na sobory, kde sa dohodli na spoločnom vedení a obrane. Ak budeme chápať, že už tento systém správy územia sa považuje za štát, tak počiatky kniežatstva môžeme klásť do začiatku 6. storočia s vyvrcholením moci v Samovej ríši, ktorá prvýkrát zjednotila moravských, nitrianskych a zadunajských Slovenov v 7. storočí. Za historicky písomne doložený začiatok existencie Nitrianskeho kniežatstva sa považuje rok 805, kedy nitrianski Sloveni definitívne zvíťazili nad Avarmi a mali jedno hlavné knieža.

Prvým známym vládcom Nitrianskeho kniežatstva bol knieža Pribina. Centrum tohto kniežatstva bolo na dnešnom západnom Slovensku okolo rieky Nitry – Nitravy, podľa ktorej kniežatstvo dostalo aj svoje meno – Nitrava. Kniežatstvo sa skladalo zo štyroch menších kniežatstiev – z Nitry, Hontu, Váhu, Boršodu (tieto názvy však poznáme až z konca 10. storočia, pôvodné názvy nepoznáme). Hranice kniežatstva boli oproti dnešnému územiu Slovenska iné:

Na severe tvorili hranice hrebene Karpát tak ako aj teraz. Západná hranica išla po týchto hrebeňoch až k dnešnej Bratislave, dnešné Záhorie teda k Nitrianskemu kniežatstvu nepatrilo. Južná hranica prebiehala od dnešnej Bratislavy po Komárno pozdĺž dnešného koryta riek Dunaj alebo Malý Dunaj, pretože celá oblasť Žitného ostrova bola neprístupným močariskom a len veľmi ťažko priechodná. V tej dobe to bol naozaj ostrov a obidve ramená Dunaja boli rovnako výdatné a veľké. Od Komárna prechádzala hranica cez Pilišské hory na druhú stranu Dunaja, kde na území dnešného Maďarska prechádzala opäť na vrcholkoch Novohradských hôr, Matry a Bukových hôr až ku dnešnému Miškovcu. Od Miškovca pokračovala severo – východným smerom pozdĺž toku rieky Tisa na hrebene Zemplínskych vrchov a Slanského pohoria. V oblasti dnešného Prešova sa hranica stáčala viac na východ pozdĺž rieky Topľa a končila na severných hrebeňoch Karpát v oblasti Duklianskeho priesmyku. Teda celý dnešný Zemplín k Nitrianskemu kniežatstvu nepatril podobne ako Záhorie. Tento opis hraníc Nitrianskeho kniežatstva poznáme z poľských kroník vďaka krátkemu obdobiu, keď kniežatstvo bolo súčasťou Poľska na začiatku 11. storočia.

Ak by sme chceli vyjadriť nejakým vhodným obrazom tvar tejto krajiny – Nitravy, tak sa nám ponúka obraz matky – Tatry, kde Vysoké Tatry predstavujú hlavu a Nízke Tatry hrud'. Hrebeň Bielych a Malých Karpát pravú ruku, hrebeň Slanských vrchov a Zemplínskych vrchov ľavú ruku, ktorými ako keby matka – Tatras chránila

svoje deti z východu aj západu. Z juhu sa krajina zdá ako keby bola položená na dlaniach dvoch rúk – dvoch veľkých riek Dunaja a Tisy. Je to nádherný obraz vlasti, ktorý je až neuveriteľne výstižný, ako keby nám dával istotu po celé tie stáročia: Som tu, aby som vás chránila, ja, vaša mať – Tatra a vy ste moje deti – Sloveni.

Povedali sme si, že okrem hlavného kniežata, ktoré sídlilo v Nitre, existovali „malé kniežatá“, ktoré boli podriadené kniežatu v Nitre a sídlili vo svojich malých kniežatstvách. Aké to boli kniežatstvá a kde mali svoje hlavné sídla?

Nitra

Okrem sídla pre správu celého kniežatstva bol Nitriansky hrad aj sídlom menšieho kniežatstva, ktorého hranica na severe bola ohraničená pohoriami Malej Fatry a Veľkej Fatry, na západe Bielymi a Malými Karpatmi, na juhu Dunajom, na východe hranicu tvorila rieka Hron. Posledným známym malým kniežaťom v Nitre bol knieža Poznan, ktorý pomáhal Štefanovi I. zakladať Uhorský štát na začiatku 11. storočia. Práve existencia malého Nitrianskeho kniežatstva v minulosti miatla hlavne českých autorov, ktorí si celé veľké Nitrianske kniežatstvo zamieňali s malým Nitrianskom a kládli jeho územie len na dnešné Západné Slovensko po riekou Hron.

Hont

Kniežatstvo sa rozprestieralo na východ od Nitry medzi riekami Hron na západe a Slaná na východe. Na severe bol hranicou hrebeň Nízkyh Tatier. Na juhu hranica prebiehala po hrebene Novohradských hôr, Matry a Bukových hôr. Strediskom tohto kniežatstva bol hrad Hont, ktorý sa dnes nachádza na území Maďarska. Pôvodný názov nepoznáme a meno Hont je odvodené od posledného kniežaťa Honta, ktorý stál pri vzniku Uhorského kráľovstva.

Váh

Kniežatstvo sa rozprestieralo na území dnešného horného Považia od tiesňavy medzi Púchovom a Považskou Bystricou a na území dnešnej Oravy, Turca a Liptova. Hranicou na východe a severe bolo štrbské rozhranie a hrebene Vysokých a Západných Tatier, Oravská Magura a Oravské Beskydy, na západe Javorníky a na juhu hrebene Nízkyh Tatier, Malej a Veľkej Fatry. Mená kniežat ako aj kniežacie sídlo nepoznáme. Provincia Váh bola najdlhšie mimo dosahu Maďarov a legendy hovoria, že práve do Turca odišla šľachta z veľkomoravskej Nitry, ktorá nesúhlasila s uznaním arpádovských kniežat na kniežacom stolci v Nitre. Potomkovia tejto šľachty sa zaslúžili o rozvoj národného povedomia Slovákov v 18. až 19. storočí a vytvorili centrum národného života Slovákov v Martine.

Boršod

Bolo to východné kniežatstvo, ktorého pôvodný názov tiež nepoznáme. Jeho názov je odvodený od posledného kniežata Boršu, ktorý pravdepodobne pochádzal zo starého kniežacieho rodu Miškovcov, ktorý mal na východe podobné postavenie ako kniežací rod Poznanovcov na západe.

Hranica kniežatstva prechádzala na severe po hrebeňoch Vysokých Tatier, Spišskej Magury, Čergova, Nízkyh Beskýd až k Duklianskemu priesmyku. Tam sa hranica stáčala na juh pozdĺž rieky Topľa hrebeňom Slanských hôr a Zemplínskych vrchov až k rieke Tisa, ktorá bola južnou hranicou až po sútok s riekou Slaná, kde hranica prechádzala cez Bukové hory, naspäť sa vracala na riekou Slaná, severným smerom prechádzala cez východné výbežky Slovenského rudohoria, Nízkyh Tatier cez Štrbské rozhranie až k predelu medzi Vysokými a Západnými Tatrami.

Pravdepodobnými malými kniežatami, podriadenými kniežatu v Nitre, bol rod Miškovcov. Pamiatkou na tento starý slovenský šľachtický rod je meno mesta Miškovec, ktoré mohlo byť sídlom Miškovcov.

To je vlastne prvý štátny útvar s jasne definovanými hranicami, v ktorom naši predkovia žili v 9. storočí. Podľa tohto opisu hraníc Nitrianskeho kniežatstva, Šarišské podolie – náš rodný kraj – do tohto kniežatstva jednoznačne patrilo. Boli sme súčasťou malého vý-

chodného kniežatstva, ktoré malo názov Boršod.

Zaujímavou štúdiou je výskum našich jazykovedcov, ktorí tvrdia, že všade tam, kde sa používa pre sídlo názov „dedina“, to sídlo patrilo do Veľkej Moravy. Názov „dedina“ je odvodený od slova dediť a znamená, že sídlo bolo dedičné. Šľachtická rodina, ktorá sídlo spravovala, ho mala v dedičskej držbe. Takéto pravidlo existovalo len na Veľkej Morave a mapa používania tohto názvu sa navlas prekrýva s mapou Moravského kniežatstva, Nitrianskeho kniežatstva a Zadunajska.

My Ražňanci svoje sídlo nazývame „dzedzina“, čo je neklamný znak, že spĺňame túto podmienku.

Podme sa pozrieť bližšie na Šarišské podolie. Bude nás hlavne zaujímať, či v tej dobe existovali nejaké sídla v Šarišskom podolí a či existovala aj naša obec.

Šarišské Sokolovce

Po roku 833 sa spojili dve kniežatstvá – Moravské a Nitrianske – do jednej ríše, ktorú poznáme pod názvom Veľká Morava.

Ján Steinhubel uvádza, že po spojení obidvoch kniežatstiev vzniká aj veľa nových hradísk na obranu krajiny. Medzi inými uvádza aj hradisko Šarišské Sokolovce, ktoré sa nachádza v Šarišskom podolí. Aké to bolo hradisko, aká bola jeho funkcia a ako súviselo so životom v našom kraji?

Hradisko leží 3km severne od obce Šarišské Sokolovce na južnom úpätí Čergova. Rozmery hradiska sú 253 × 125 metrov. V roku 1965 boli urobené archeologické výskumy, na základe ktorých bolo hradisko podľa nájdených črepov datované do 10. storočia. Tu by sme sa mali asi zastaviť, pretože v 10. storočí už Veľká Morava neexistovala. Aj sa pôvodne myslelo, že hradisko slúžilo ako obranné hradisko pred postupujúcimi Maďarmi.

Až neskôr sa zistilo, že nálezy vojenského materiálu (tvar šípiek šípov) súvisia s nálezmi na dnešnej Morave a archeológovia logicky posunuli vznik hradiska do 9. storočia, pretože v 10. storočí už hradisko v Šarišských Sokolovciach nemohlo mať žiadny kontakt s Moravou, keďže tá bola maďarskými vojskami v tom čase úplne zničená. Dnes sa teda prijíma fakt, že oblasť Šarišského podolia, ale aj celá oblasť dnešného Šariša bola chránená hradiskom Šarišské Sokolovce už v 9. storočí. Teda už počas existencie Veľkej Moravy vzniklo na úpätí Čergovského pohoria hradisko, ktoré malo chrániť obyvateľov sídiel v údoliach riek Torysa a Sekčov, teda aj obyvateľov Šarišského podolia.

Základnou funkciou hradiska bola ochrana obyvateľov sídiel v okolí, ktorí sa mohli v prípade napadnutia v hradisku uchýliť pred nepriateľom. Hradisko nebolo sídlom kniežaťa, pretože v tom čase kniežatá v našom malom kniežatstve sídlili na juhu, pravdepodobne v oblasti Miškovca. A tu vlastne vzniká otázka, aké sídla chránilo hradisko. Ak bola potrebná ochrana, tak museli byť aj sídla. Aké

sídla existovali v 9. storočí v Šarišskom podolí?

Existujúce sídla v 9. storočí v Šarišskom podolí

Ako zdroj informácií môžeme využiť mapu Nitrianskeho kniežatstva v rokoch 800 až 900, ktorú som našiel na portáli „mapy Uhorska a Slovenska“. Na tejto vcelku veľmi podrobnej mape sa dá v Šarišskom podolí identifikovať okrem hradiska Šarišské Sokolovce týchto 5 sídiel: Ražňany, Ostrovany, Medzany, Veľký Šariš, Gregorovce.

Ak použijeme ako zdroj Atlas SSR – mapa osídlenia po roku 950, nájdeme tam týchto 7 sídiel: Ražňany, Ostrovany, Medzany, Veľký Šariš, Sabinov, Orkucany, Gregorovce.

Ďalším zdrojom informácií je mapa osídlenia Šariša od Ferdinanda Uličného, kde uvádza slovanské sídla do konca 11. storočia. V Šarišskom podolí to bolo týchto 9 sídiel: Ražňany, Ostrovany, Medzany, Veľký Šariš, Červenica, Pečovská Nová Ves, Sabinov, Orkucany, Gregorovce.

Z týchto údajov vidíme, že všetky zdroje predpokladajú existenciu všetkých 4 sídiel na pravej strane Torysy (Ražňany, Ostrovany, Medzany, Veľký Šariš). Na ľavej strane Torysy je to obec Gregorovce a len postupne tam vznikali ďalšie sídla. Mohli by sme to chápať aj tak, že tieto sídla sú najstaršie sídla v Šarišskom podolí. Vo všeobecnosti pre Šarišské podolie platí, že v období veľkomorav-

skom a povelkomoravskom existovali sídla len v údolí rieky Torysa, v jej bezprostrednej blízkosti.

Ak si chceme vytvoriť čo najreálnejší obraz o nás a našej obci v 9. storočí, nesmieme zabudnúť na novú vieru, ktorá sa k nám šírila z Nitry – kresťanstvo. Ako sa to dialo a kto vykonal najviac práce na poli pokresťančenia našich predkov?

Spišská Kapitula

Za všetkým musíme hľadať sv. Benedikta a jeho rehoľníkov. Benediktíni majú najväčšiu zásluhu na tom, ako vyzerá dnešná Európa. Zakladaním kláštorov po celej Európe pretvárali krajinu do dnešnej podoby už od 5. storočia. Benediktíni pôsobili aj na Nitriansku zo svojho kláštora na Zobore. Po príchode sv. bratov Cyrila a Metoda nastal veľký rozvoj v šírení viery, pretože dokázali kresťanstvo šíriť v staroslovienskom jazyku, ktorému všetci rozumeli a s láskou novú vieru prijímali. Benediktíni boli pri tom a stali sa hlavnými širitelmi viery a postupne zakladali kláštory po celom kniežatstve. To, že je sv. Benedikt spolu so svätými Cyrilom a Metodom spolupatrom Európy, je práve pre našu krajinu viac ako kdekoľvek inde symbolické. Práve u nás sa spája západná a východná kresťanská tradícia a je to vidieť až do dnešných dní.

Benediktínsky kláštor založili benediktíni aj v dnešnej Spišskej Kapitule, kde je v lokalite „Na pažici“ aj dnes možné vidieť

pozostatky tohto kláštora. Benediktínski mnísi však neostávali za múrmi kláštora, ale prichádzali medzi ľudí, aby ohlasovali novú vieru a duchovne im slúžili. Jednotliví mnísi si postavili jednoduchú útulňu – pustovňu, z ktorej mohli byť bližšie k ľuďom.

Podľa Petra Sedláka takáto pustovňa vznikla aj v katastri susednej obce Močidlany. Práve benediktín z tejto pustovne mohol byť naším misionárom a priniesol kresťanskú vieru do našej obce.

Peter Šturák tvrdí, že benediktíni v Spišskej Kapitule boli východného staroslovienskeho obradu a svoju vieru po okolí šíрили v tomto obrade. Ešte v 14. storočí bola Spišská Kapitula stále východná, napriek tomu, že v Nitre už dávno Metodovi žiaci neboli a prešlo sa naspäť na latinskú – západnú liturgiu.

Dokonca sa zachovali aj písomné pamiatky na liturgiu tých čias v Spišských modlitbách. Zachovaný text Spišských modlitieb pochádza z 15. storočia. Je to písomná príprava spišského prepošta na obrad čítania sv. evanjelia, homílie, modlitby veriacich a obrad spoločného vyznania viery. Podľa Petra Šturáka tieto modlitby majú prvky východného obradu. V texte Spišských modlitieb to vidíme v odpovediach veriacich „Gospodi pomiluj!“ – „Pane zmiluj sa!“ čo nabáda na súvislosť s dnešnou byzantsko–slovanskou liturgiou svätého Jána Zlatoústeho. Takéto liturgické texty sa používali ešte dlho v veľkomoravskom období a len postupne sa pomaly prechádzalo na latinskú liturgiu.

Až do začiatku 14. storočia – do vymretia domácej slovansko–

maďarskej arpádovskej dynastie sa slobodne používala staroslovienska liturgia východného obradu. Stále sme patrili do katolíckej cirkvi na čele so svätým otcom z Ríma. Svätí otcovia nám potvrdzovali právo používať staroslovienskú liturgiu. Vyznávať svoju vieru v tomto obrade bolo niečo veľmi prirodzené. Zmena nastala až s nástupom kráľa Roberta v roku 1301, ktorý bol cudzincom a nemal žiadny vzťah k východnej liturgii. V snahe, čo najviac sa priblížiť západnej civilizácii začal tvrdo presadzovať latinskú liturgiu a postupne vytlačal starosloviencinu. O tom, ako vyzerala staroslovienska liturgia na Slovensku, a teda aj v Ražňanoch, nemáme dosť prameňov. Po odchode Metodových žiakov z Nitrianska sa už môžeme len opierať o zdroje z Kyjevskej Rusi, alebo Bulharska. Prechod zo staroslovienskej na latinskú liturgiu v rámci katolíckej cirkvi si zasluhuje dôkladné preskúmanie zo strany našich historikov. My Ražňanci sme svedkami takéhoto prechodu.

Ak by sme si chceli aspoň čiastočne predstaviť, ako asi vyzerala bohoslužba v staroslovienskom jazyku, asi najlepšie by bolo prečítať si text Spišských modlitieb.

Spišské modlitby

Možno práve takto sa modlili aj naši ražňani predkovia. Pre predstavu si uvedieme aspoň krátky úryvok – modlitbu Otče náš:

„Otče náš, jenž si v nebesích, osveť se meno tvé, příd králestve

tvé, buď vuola tvá jako v nebe takéž na zemi, chleba náš vzdajší daj nám dnes i odpust' nám naše viny, jako i my odpuščamy našim vinnatým, a neved' nás v pokušení, ale zbav nás od zlého amen.“

Ako a kedy vznikla prvá ražnianska obec? Vieme povedať dátum vzniku obce? Vieme povedať, kto ju založil?

Vznik obce Náš

Už sme si hovorili, že najstaršie osídlenie v našej oblasti je v obci Ostrovany. Na pravom brehu rieky Torysa boli najpriaznivejšie podmienky pre vznik sídla. Ľudia už v 4. storočí si v okolí dnešných Ostrovian postavili svoje sídla. V priebehu času zostali v týchto sídlach už len naši predkovia Slovania – Sloveni – Slováci.

Môžeme predpokladať, že počet obyvateľov rýchlo rástol a ľudia museli zvažovať, či si budú naďalej budovať svoje obydlia blízko riek a zároveň prídu o najúrodnejšiu pôdu, alebo sa presťahujú ďalej pod úbočia lesov a úrodné brehy rieky si ponechajú na pestovanie obilia.

Pravdepodobne takto rozmýšľali naši predkovia a odsťahovali sa z časti chotára, ktorý susedí s Ostrovany a kde dnes archeológovia nachádzajú nálezy a hľadali nové miesto na vybudovanie svojho sídla.

Potvrďuje to aj tvar dnešného ražnianskeho chotára, ktorý začína bezprostredne za poslednými ostrovanskými domami. Naši

predkovia ako keby zrušili svoje domy v blízkosti Ostrovian a premenili územie na poľnohospodársku pôdu. Pravdepodobne sa presťahovali do novej lokality vzdialenej viac od rieky Torysa na strednom toku potoka Náš, tam, kde sa potok ohýba pozdĺž lesov smerom k dnešnému Šalgovu. Podľa O.R. Halagu práve podľa mena potoka dali svojej obci názov Náš.

Obec Náš je vlastne dnešný dolný koniec obce. Stred obce hľadáme na sútoku dnešného Šalgovského potoka (predtým potok Náš) s potokom, ktorý my dnes voláme Ražniansky potok. Na malom kopci, kde je dnes predajňa potravín, bolo pravdepodobne panské sídlo tejto obce, kde sídlila pôvodná slovenská ražnianska šľachta. Na druhej strane Ražnianskeho potoka, tam, kde je dnes cintorín, sa mohlo nachádzať okrem cintorína aj „sväté miesto“ – miesto modlitby. Mohol tam byť malý drevený kostolík alebo len kaplnka, okolo ktorej vznikol cintorín, kde sa mohli obyvatelia obce chodiť modliť. Obydlia roľníkov sa ťahali po oboch stranách dnešného Ražnianskeho potoka smerom k dnešnej „Hure“. Obec končila pod „Hurou“, na ktorej dnes stojí kostol. Nad „Hurou“ boli už len lesy, ktoré boli až neskôr vyrúbané. Pozemky od potoka Naš na východ (dnešná ulica ku Šalgovu, ulica ku Sabinovu a ulica Rybník) už boli používané ako poľnohospodárska pôda.

Presný dátum vzniku tejto obce nevieme a historici na to odpovedajú, že obec vznikla najneskôr v 10. alebo 11. storočí. To znamená, že nevyklučujú jej vznik aj skôr, ale sú v tom opatrní.

Podme sa na to pozrieť tak, že budeme hľadať súvislosti a skutočnosti, ktoré nám naše tvrdenia, že sme existovali už v 9. storočí, podporia.

Patrocínium svätého Demetra

Dá sa povedať, že svätý Demeter je s Ražňancami spojený od nepamäti. Naši predkovia prechovávali k nemu úctu a prosili ho o pomoc a orodovanie v ťažkých chvíľach. Tešili sa a chválili Pána Boha spolu s ním. Svätý Demeter bol, je a pevne verím, že aj vždy bude s Ražňancami v stálom spojení.

Úctu k svätému Demetrovi na Slovensko, na vtedajšiu Veľkú Moravu, priniesli svätí Cyril a Metod. Svätý Demeter bol ich obľúbený svätec, pretože pochádzali zo Solúna, kde sú pochované ostatky svätca. Práve v období Veľkej Moravy sa šírila úcta k svätému Demetrovi po celej krajine a je veľmi pravdepodobné, že aj naša obec získala patrocínium v tej dobe.

K patrocíniu patrí aj kostol. Možno nám napadne otázka, či sme mali v 9. storočí kostol. Dnešný kostol sv. Demetra bol postavený v roku 1510 na mieste pôvodného dreveného kostola, ktorý tam podľa tradície stál od roku 1130. Teda dnešný kostol je príliš „mladý“, aby sme ho mohli zviazať s Veľkou Moravou. Navyše kostol bol postavený už ako spoločný kostol pre obidve obce po vzniku druhej obce v 12. storočí na mieste medzi obidvomi obcami.

Možné miesto pre existenciu malého kostolíka alebo len kaplnky zviazanej so svätým Demetrom je však na dnešnom cintoríne približne v časti, kde je pochovaný Štefan Onderčo. Nazval som to „svätým miestom“. Existuje písomná zmienka z roku 1398 o existencii cintorínskej kaplnky na ražnianskom cintoríne, ktorá je zviazaná s ražnianskym kňazom Albertom. Je celkom pravdepodobné, že táto kaplnka tam naozaj bola ako pamiatka na prvý ražniansky kostolík, ktorý existoval už v 9. až 11. storočí.

Úctu k sv. Demetrovi pravdepodobne do obce Náš priniesli benediktíni z kláštora, ktorý bol v dnešnej Spišskej Kapitule. Práve od nich sme túto úctu prevzali a dokázali ju zachovať až do dnešných čias.

Dnes môžeme povedať, že táto tradícia úcty k sv. Demetrovi nám zabezpečila výnimočné postavenie našej farnosti, pretože sme jedinou rímskokatolíckou farnosťou s patrocíniom sv. Demetra v košickom biskupstve.

Dvojkříž

Na veži nášho kostola máme dvojkříž. Tento dvojkříž je aj na malej veži hlavnej siene kostola a na svätyni kostola. Posledný dvojkříž je aj na „vysokom obrázku“ smerom do Sabinova. Odkiaľ sa zobral v Ražňanoch dvojkříž a čo to znamená?

Dvojkříž je symbolom východnej – byzantskej cirkvi. Zatiaľ čo jednoduchý kříž symbolizuje západnú – latinskú cirkev, dvojkříž

symbolizuje východnú – byzantskú cirkev. Na Veľkú Moravu, a teda aj na Slovensko symbol dvojkríža priniesli svätí bratia Cyril a Metod.

Neskôr sa dvojkríž dostal aj do štátneho znaku Nitrianska (pravdepodobne za kráľa Svätopluka, keď ešte bol kniežaťom nitrianskym). Po zrušení Nitrianskeho kniežatstva v 12. storočí postupne prešiel tento znak aj do znaku Uhorska a od tej doby je spojený s Horným Uhorskom – bývalým Nitrianskym kniežatstvom ako symbol krajiny. Dvojkríž prešiel aj do znaku Československej republiky. Dnes tento dvojkríž je štátnym znakom Slovenska.

Podľa tradície práve spoločenstvá veriacich, ktorí vzišli zo „starej viery“ – viery, ktorú hlásali sv. Cyril a Metod v staroslovienskom jazyku, a ktoré používali starosloviensky liturgický jazyk, majú svoje kostoly označované dvojkrížom. Nové čisto latinské spoločenstvá majú svoje kostoly označované už latinským jednoduchým krížom. Tu je potrebné zdôrazniť, že by sme si nemali zamieňať „starú vieru“ s „ruskou vierou“. Zatiaľ čo o „starej viere“ hovoríme v súvislosti s pôvodným slovenským obyvateľstvom, „ruská viera“ je zviazaná s rusínskym obyvateľstvom, ktoré osídľovalo Slovensko v neskorších storočiach.

Prešov má podobný príklad. Dnešný farský kostol má latinský kríž, pretože vznikol až po príchode nemeckých kolonistov, ktorí si vybudovali svoju osadu vedľa slovenskej. Predstaviteľom „starej viery“ je terajší františkánsky kostol na Slovenskej ulici, ktorý má na svojich vežiach dvojkríže a kde bola pôvodná slovenská osada

z obdobia Veľkej Moravy.

Na začiatku 12. storočia, keď sme boli vyňatí z Ostrihomskej diecézy a z právomoci spišského prepošta a začlenení do Jágerskej diecézy, sme pravdepodobne aj my prešli už len na latinskú liturgiu. Udialo sa to najneskôr na začiatku 14. storočia už za spomínaného kráľa Roberta. Na „starú vieru“ nemáme žiadne písomné ani iné pamiatky, okrem dvojkríža na kostolnej veži a samozrejme patrocínia sv. Demetra.

Bikoš

Bykoš je najvyšší kopec ražnianskeho chotára s nadmorskou výškou 506 m. n.m.. Jeho tvar nám pripomína ležiaceho býka – zubra. Kopec s podobným tvarom a s tým istým menom sa nachádza pri Prešove. O prešovskom Bykoši (a myslím si, že to platí aj pre ten ražniansky) autori tvrdia, že musel dostať názov ešte v slovanskej dobe vo veľkomoravskom alebo veľkomoravskom období, teda v dobe, keď sa zubry voľne pohybovali v prírode a takýto ležiaci zubor v tráve im pripomínal tvar nášho najvyššieho kopca. Tento slovanský názov sa zachoval do dnešných dní tiež pravdepodobne z obdobia Veľkej Moravy.

Aký obrázok by sme si vedeli z 9. storočia o našej obci urobiť?

Obec Náš – starobylé sídlo z Velkej Moravy

Naši predkovia pravdepodobne odišli zo svojich sídiel v Ostrovanoch a založili novú obec Náš. My nevieme, kedy sa to presne stalo, veľa indícií nám však hovorí, že to bolo v 9. storočí.

Možno už na začiatku 7. storočia existovali zárodky štátnej štruktúry aj v našom kraji. Povesti umiestňujú kniežacie sídlo nášho kraja na Solnohrad v dnešnom Solivare a celé kniežatstvo nazývajú Solné kniežatstvo. Soľ bola strategická surovina a hlavné knieža, ktoré sídlilo v Nitre, malo určite záujem o ochranu týchto ložísk soli. Robotníci, ktorí soľ ťažili a distribuovali do skladov, sa nazývali soľari. Je zaujímavé, že v dnešnom Solivare takéto priezvisko nenájdete. V Ražňanoch je priezvisko Soľar najviac používané a myslím si, že pôvod tohto priezviska máme hľadať práve v solných baniach a prameňoch dnešného Solivaru.

Vráťme sa však k soli, ktorá bola strategickou surovinou pre každý štát, pretože soľ potreboval každý a práve cez distribúciu soli a jej navýšenie ceny si štát vedel efektívne vyberať dane. Pamiatkou na distribúciu soli na Velkej Morave je názov mesta Solník v dnešnom Maďarsku, kde sa práve obchodovalo so soľou, ktorá sa odtiaľ distribuovala do celej krajiny. Táto soľ sa ťažila aj v dnešnom Solivare pri Prešove a na ochranu týchto solných nálezísk bol postavený hrad – Solnohrad.

Aj keď sme si povedali, že malé knieža pravdepodobne sídli-

lo na juhu, na dnešnom území Maďarska možno v meste Miškovec, na Solnohrade pravdepodobne sídlil šľachtic s vojenskou družinou, ktorý mal na starosti náš kraj. Druhým strediskom moci bolo hradisko Šarišské Sokolovce, kde musela byť aspoň vojenská posádka, ktorá strážila severnú časť kraja.

Predpokladajme teda, že už v 9. storočí existovala obec Náš, ktorá mala svoje šľachtické sídlo na sútoku potokov na dnešnom dolnom konci. Mohol to byť malý drevený hrádok, ktorý stál na vyvýšenom mieste pri sútoku potokov, tam, kde je dnes predajňa potravín. Ražnianska šľachta, ktorá dedinu „dedila“, sa pravdepodobne zaoberala poľnohospodárstvom, a to hlavne pestovaním obilia na úrodných pozemkoch pozdĺž rieky Torysa a potoka Náš.

Dedina mohla mať okolo 10 až 15 sedliackych domov, čo bolo typické pre slovanské osady tej doby, ktoré by sa dali lokalizovať po obidvoch stranách Ražnianskeho potoka približne od dnešných budov bývalého panského sídla až po dnešnú kaplnku sv. Jána Nepomuckého pod „Hurou“.

Kresťanstvo sa do obce dostalo pravdepodobne zo Spišskej Kapituly cez benediktínskych mníchov, ktorí k nám priniesli starosloviensku liturgiu. Pamiatkou na to nám je patrocínium sv. Demetra, ktoré pretrvalo v Ražňanoch až do dnešných čias.

Až do roku 1108, kedy uhorský kráľ Koloman zrušil Nitrianske kniežatstvo, sme patrili pod biskupstvo v Nitre a následne arcibiskupstvo v Ostrihome, čo pre nás znamenalo, že sme boli

riadení prepoštní (možno v časoch Velkej Moravy aj biskupom) zo Spišskej Kapituly.

V 9. storočí ešte neexistovala farnosť tak, ako ju poznáme dnes a všetky služby spojené s náboženskými potrebami obyvateľov obce zabezpečovali benediktínski mnísi, ktorí žili v pustovni v Močidlňanoch.

Na mieste dnešného cintorína by sme mali hľadať miesto, kde stál prvý ražniansky kostolík alebo len malá kaplnka. Pravdepodobne práve okolo tejto kaplnky začali naši predkovia pochovávať svojich zomrelých príbuzných. Cintorín zostal a kaplnka zanikla.

Obec Náš v 9. storočí – fikcia

3.

**Obrázok z 12. storočia –
– Založili našu druhú obec
maďarskí vojaci?**

Úvod

Vieme, že dnešné Ražňany sa skladajú pôvodne z dvoch obcí, ktoré sa spojili do jednej obce na začiatku 16. storočia . Prečo vznikla v bezprostrednej blízkosti pôvodnej obce Náš nová obec? Akú mala pôvodnú funkciu a kto ju založil?

Opis politických pomerov v našej oblasti v 10. až 11.storočí .

V roku 896 prišli do karpatskej kotliny noví kočovníci – Maďari. Maďari boli prijatí Moravanmi, ktorí ich chceli usídlieť v Potisí, ktoré bolo stále málo osídlené a okrem moravských vojakov tam žil málokto. Maďari však boli kočovníci zvyknutí bojovať a z Potisia vyrážali na výpravy a ohrozovali všetky kniežatstvá v Panónii. Začiatok 10. storočia našiel Veľkú Moravu nepripravenú na novú situáciu a vnútorné rozpory medzi synmi slávneho kráľa Svätopluka, kniežaťom Mojmirom II. a kniežaťom Svätoplukom II., spôsobili porážku Moravanov Maďarmi. V roku 906 v bitke pri Bratislave Maďari porazili bavorské vojská a tento dátum sa považuje za koniec existencie Veľkej Moravy, pretože Moravania sa tejto bitky už nezúčastnili a pravdepodobne už neexistovala žiadna moravská moc. Maďari ovládli Panónske kniežatstvo, úplne rozvrátili Moravské kniežatstvo a údajným manželstvom Arpádovho syna Takšoňa (Arpád bol hlavné knieža Maďarov a zakladateľ arpádovskej dynastie) s dcérou posledného kniežaťa Mojmíra II. odvodzovali svoj nárok na kniežatstvá bývalej Veľkej Moravy (Morava, Nitriansko, Panónia).

Až do roku 920 si Maďari nevšíмали územie Nitrianskeho kniežatstva. V tomto roku však ľahko obsadili Nitru. Zmienku o obsadení Nitry nájdeme v Anonymovej kronike. Podľa tejto správy Maďari vyhнали z Nitry českých vojakov. To znamená, že na Nitriansko si robili nárok aj českí Přemyslovci tiež na základe príbuzenských vzťahov s Mojmírovcami. Maďari teda obsadili Nitriansky hrad a ponechali pôvodnú správu celého Nitrianska fungovať ďalej a uspokojili sa s kontrolou kniežatstva cez kniežací stolec.

Nezískali však kontrolu nad celým kniežatstvom, pretože malé kniežatstvo Váh zostalo v rukách českých Přemyslovcov. Možno práve neochota troch malých kniežat z Nitry, Hontu a Boršodu podriaďiť sa Přemyslovcom spôsobila, že naše kniežatá začali spolupracovať s Maďarmi a snažili si tak zaistiť nezávislosť od tvoriaceho sa českého štátu. Zároveň však boli donútení uznať zvrchovanosť Maďarov, aby zabránili rozvratu Nitrianskeho kniežatstva tak, ako sa to stalo na Morave. Tým sa ale potvrdilo budúce smerovanie Nitrianska do tvoriaceho sa Uhorského štátu.

Mnohí historici hovoria o kontinuite Veľkej Moravy na Nitriansku, kde naďalej pokračovala politická organizácia, cirkevná organizácia s napačením sa na Nitru tak, ako to bolo vo Veľkej Morave. Ide o takzvané poľkomoravské obdobie. Teda rokom 906 a zničením Moravského kniežatstva sa život v Nitriansku nezastavil, ale pokračoval ďalej v tradícii, ktorú založil knieža Rastislav.

Maďari si nás veľmi nevšíмали a zaoberali sa hlavne svojimi výbojami a lúpežníckymi výpravami do bohatej západnej a juhozápadnej časti Európy. Lúpežné výpravy organizovali až do roku 955, keď ich na hlavu

porazili nemecké a české vojská pri rieke Lech, kde podľa legendy ostalo nažive len 7 bojovníkov, ktorí sa mohli vrátiť, aby zvestovali túto porážku ostatným Maďarom. Táto bitka znamenala koniec ich nomádskeho života a Maďari sa snažili zmeniť svoj spôsob života na usadlý roľnícky a to za pomoci Slovenov, ktorí ich učili poľnohospodárstvu. Arpádovci – nový kniežací rod v Nitriansku – si po katastrofe pri rieke Lech posilnil svoje postavenie, pretože sa tejto výpravy nezúčastnil a zostal nažive. V roku 960 nastúpil na kniežací stolec v Nitre knieža Michal, brat hlavného kniežaťa Gejzu a po ňom Štefan – syn kniežaťa Gejzu. Práve Štefan po smrti svojho otca Gejzu za pomoci malých nitrianskych kniežat Poznana a Honta vybudoval Uhorské kráľovstvo a získal kráľovskú korunu a uznanie Svätého otca z Ríma.

Ak si chcel prvý kráľ Štefan udržať moc nad celým budúcim Uhorskom, musel zrušiť všetky dovtedy autonómne kniežatstvá a ponechal iba Nitrianske, ktoré sa stalo údelným kniežatstvom pre budúcich uhorských kráľov.

Práve počas vlády kráľa Štefana na krátky čas od roku 1003 do roku 1018 patrili Nitriansko spolu s Moravou do Poľského kráľovstva, kde vtedy vládol Boleslav Chrabrý. Po jeho smrti sa však celé Nitriansko vrátilo do Uhorského štátu ako jeho údelné kniežatstvo.

Na začiatku 11. storočia sa zrodil štát, ktorý dostal názov Uhorsko a naši slovenskí veľmoži Poznan, Hont a na východe Borša sa aktívne zapojili do bojov po boku kráľa Štefana a stali sa spolu s maďarskými veľmožmi tvorcami nového štátu.

Prečo nový názov krajiny – Uhorsko ? Ako vzniklo Uhorsko?

Uhorsko

O Uhorsku hovoríme od čias prvého kráľa – Štefana, ktorý ako mladý panovník (nemal vraj ani 18 rokov) musel bojovať o svoje následníctvo po svojom otcovi Gejzovi s veľmožom Kopáňom. Bol to zároveň boj medzi kresťanskými a pohanskými silami. Štefan „ušiel“ pred prvými útokmi na územie Nitrianskeho kniežatstva, ktoré sa chápalo už ako konsolidované kresťanské územie a za pomoci už zmieňovaných slovenských kniežat Poznana a Honta sa postavil na čelo kresťanských vojsk a porazil Kopáňa ako predstaviteľa pohanstva. Štefan si bol vedomý, že založil nové kráľovstvo, ktoré nie je jedného jazyka a okrem Maďarov tu žijú aj Sloveni a iné národy. Zanechal preto svojmu synovi Imrichovi odkaz, aby si ctí všetky národy kráľovstva. Práve jeho syn Imrich je dobrým príkladom dodržiavania tejto zásady, keď počas svojho kniežacieho údelu v Nitre používal titul „Dux Sclavonia“ – knieža slovenské. Nové kráľovstvo vzniklo spojením dvoch dôležitých kniežatstiev: Panónie a Nitrianska. Tieto dve krajiny by sme mohli stotožniť s dnešným Maďarskom a Slovenskom. Existoval kráľ, ktorý sídlil v Panónii a existovalo knieža, ktoré sídlilo v Nitriansku.

Vzniklo jadro Uhorska – tzv. vnútorné Uhorsko, ktoré sa rozprestieralo približne na území dnešného Maďarska a Slovenska. Veľmoži z oboch krajín mali výnimočné postavenie pri správe krajiny. Dalo by sa povedať, že Maďari a Sloveni založili spolu nové kráľovstvo – Uhorsko.

Latinský názov pre krajinu je Hungária, ktorý je odvodený od Húnov, ktorí v 5. storočí obývali karpatskú kotlinu. Existovala Hungária superior a Hungária inferior – Horné Uhorsko a Dolné Uhorsko. Od začiatku teda Uhorsko vznikalo ako krajina skladajúca sa z dvoch krajín, čo sa neskôr po oficiálnom zrušení Nitrianskeho kniežatstva odzrkadlilo aj v znaku Uhorska, ktorý sa skladá z dvoch znakov – pruhov a dvojkríža.

Podľa oficiálnej historikmi podporovanej verzie názov Uhorsko je slovenský názov pre krajinu Uhrov – Onogurov. Tak sme volali všetky staromaďarské kmene. Až neskôr sa presadil jeden kmeň, ktorý dal celému národu nové meno – Maďari.

Niektorí autori odvodzujú názov krajiny od slovenského významu tohto slova – „krajina u hôr“ – „krajina pod horami“. Tento názov krajiny nemá oficiálnu oporu u historikov, ale je krásny a vystihujúci.

Zvláštne je aj to, že neexistuje maďarský výraz pre túto krajinu a v maďarčine sa používa Magyarország – Maďarsko a pritom sa akceptuje, že všetky jazyky používajú Hungáriu ako základ na preklad slova Magyarország (Ungarn, Hungary, Wegry, ...). Je to nezrovnalosť v chápaní Uhorska ako pôvodnej vlasti pre Maďarov aj Slovákov. Táto nezrovnalosť v chápaní vlasti viedla v 18. a 19. storočí obidva národy k opusteniu nácia Hungarica (národ uhorský), čo nakoniec viedlo k rozchodu obidvoch národov. Zatiaľ čo Slováci chápali Uhorsko ako svoju vlasť, v ktorej v jej severnej časti existuje Slovensko a slovenská reč ako pozostatok bývalého Nitrianskeho kniežatstva, Maďari chápali Uhorsko ako svoju vlasť – Maďarsko s jednou rečou maďarčinou. Slovákov považovali teda za Uhrov – Maďarov.

Maďari a Sloveni – Slováci

Nad vzťahom týchto dvoch národov som sa zamyslel, keď som si prečítal otázku jedného amatérskeho záujemcu o históriu na našich archeológov, prečo nemáme vykopávky potvrdzujúce boje medzi Maďarmi a Slovákmi. Archeológovia mu na to s úsmevom odpovedali veľmi jednoducho: pretože žiadne boje neboli.

Anonymus vo svojej kronike spomína obsadenie Nitry Maďarmi a ich boj s nitrianskymi Slovenmi a Čechmi. Veľmi jasne rozlišuje, kto sú Česi a kto nitrianski Sloveni. Výsledkom obsadenia Nitry je vyhnanie Čechov (vojenskej posádky, ktorá vtedy sídlila na hrade) a zmienka o splynutí Maďarov a Slovenov vzájomným miešaním sa cez sobáše v jeden národ Uhrov (myslí sa tým šľachta). Anonymus píše svoju kroniku o niekoľko storočí neskôr, takže vie, čo sa neskôr stalo. Platilo to skôr pre Slovenov v Panónii alebo Slovenov v južnej časti Nitrianska. Na severe však zostala čisto slovenská šľachta, ktorá však tak isto prijala povedomie uhorské.

Všetky zmienky o vzniku nového štátu – Uhorska smerujú k tomu, že Uhorsko vzniklo ako spoločné úsilie Maďarov a Slovenov – Slovákov, ktorí vytvorili spolu nacio Hungarica – Uhorský národ.

Tento národ skutočne dodržiaval odporúčania jeho zakladateľa – kráľa Štefana, aby žiadny jazyk nemal prednosť pred inými a používal latinčinu v úradnom styku až do konca 18. storočia. Osobne si myslím, že aj táto podmienka pre používanie latinčiny nás Slovenov viedla k postupnému opusteniu staroslovienskej liturgie a jej nahradeniu latinčinou.

Vzniklo nové spoločenstvo uhorských šľachticov, v ktorom Sloveni – Slováci popri Maďaroch mali výsadné postavenie oproti šľachticom z ostatných časti neskôr pripojených krajín, pretože sa považovali za zakladateľov Uhorska a mali všetky výsady, ktoré mohli mať len šľachtici z tzv. vnútorného Uhorska, o ktorom by sme mohli povedať, že to bolo približne dnešné územie Maďarska ako Dolné Uhorsko a dnešné územie Slovenska ako Horné Uhorsko.

„Nepriateľstvo“ medzi obidvoma národmi vzniklo až v 19. storočí, keď obidva národy opustili princíp „natio Hungarica“ a začali sa prejavovať národne. My Slováci sme pri tom nanešťastie ťahali za kratší koniec. Na začiatku 20. storočia sme boli nakoniec donútení začať uvažovať o rozídení sa s Maďarmi.

Dnes sa všeobecne prijíma, že to bolo vzájomne výhodné spoločenstvo, kde Sloveni do nového štátu dali svoju osvedčenú štátnu štruktúru založenú na vyspelej poľnohospodárskej a remeselníckej služobníckej organizácii a silné pokresťančenie Nitrianska. Maďari priniesli hlavne schopnú vojenskú organizáciu a silu, ktorá by bola schopná odolávať neustálemu tlaku Nemcov zo západu. Zatiaľ čo Česi s Moravanmi sa stali vazalmi nemeckých cisárov ihneď po rozpade Veľkej Moravy, Nitrania spolu s Maďarmi vytvorili štát, ktorý dokázal odolávať nemeckému tlaku až do nešťastného roku 1526, keď v močiaroch pri Moháči po bitke s Turkami zahynul posledný skutočne nezávislý uhorský kráľ.

Koniec Nitrianskeho kniežatstva

Kráľ Koloman v roku 1108 zrušil Nitrianske kniežatstvo a vlastne nám Slovenom– Slovákom zrušil autonómny štát. Okrem štátu nám však narušil aj všetky väzby štátne ale aj cirkevné, ktoré boli dovtedy všetky smerované do Nitry ako sídla kniežata. Nahradil ich novými väzbami orientovanými už na Vyšehrad a neskôr na Budín ako sídlo kráľa.

Kráľ Koloman bol vzdelaný muž, ktorý dobre vedel, že musí skončiť vzájomná rivalita nitrianskych kniežat a uhorských kráľov. Zrušením kniežatstva a pretrhaním všetkých štátnych aj cirkevných štruktúr dovtedy orientovaných na Nitru a Ostrihom v podstate zničil náš štát. Významne posilnil Uhorsko, ktoré sa počas jeho vlády stalo konsolidovaným štátom, ale nám Slovenom– Slovákom zobral Nitriansko a ponúkol namiesto neho veľké Uhorsko a významné postavenie pre špičku nášho národa – slovenskú šľachtu. Naša šľachta túto ponuku prijala. Dnes sa už ťažko dozvieme či dobrovoľne, alebo to naši šľachtici museli urobiť. Výsledkom je však fakt, že svojmu ľudu zobrali štát, v ktorom žili takmer 5 storočí. Povedomie osobitosti Nitrianska – Horného Uhorska však pretrvalo aj ďalších viac ako 800 rokov až do vzniku Československej republiky, keď sa zrodilo nové Nitriansko už pod staronovým názvom Slovensko. Dobrým príkladom, že európske národy vedeli, že v Uhorsku existuje v jej severnej časti slovenská krajina so slovenským obyvateľstvom, je kostnická kronika, ktorá opisuje priebeh kostnického koncilu v rokoch 1414 až 1418. Nemecký autor kroniky spomína slovenských veľmožov, ktorí sa vracajú do Wendenland

(Slovenská krajina), ktorá sa rozprestiera medzi Moravou a Poľskom. Ako vidíme, ešte v 15. storočí pretrvávalo povedomie osobitosti Nitrianska – Horného Uhorska.

Ako sa tieto významné zmeny v štruktúre Uhorska prejavili v našej oblasti, v našej obci Náš?

Jáger

Po rozpade Nitrianskeho kniežatstva sa zmenila aj cirkevná štruktúra. Práve zmena cirkevnej organizácie, keď sme prestali patriť pod Spišskú Kapitulú a začali sme patriť pod Jáger, pravdepodobne priniesla najvýraznejšiu zmenu v našej obci Náš. S veľkou pravdepodobnosťou práve prechodom pod správu biskupstva v Jágri došlo aj k zániku používania staroslovienskej liturgie a začala sa používať výlučne latinská liturgia. Nové väzby priniesli aj nových ľudí, ktorí prichádzali z juhu, teda z maďarských oblastí a tí staroslovienským textom nerozumeli a uprednostňovali latinčinu.

Do jágerského biskupstva od tohto storočia patrilo celé Šarišské podolie až po obec Červenica. Obce na sever od Červenice aj naďalej patrili pod Spišskú kapitulú a vyvíjali sa ináč.

Myslím si, že práve táto výrazná organizačná zmena v našom kraji spôsobila, že do nášho kraja prichádzajú noví ľudia z južných krajov, ktorí už nerozumejú slovenčine a hovoria po maďarsky. Sú to kráľovskí jobagióni, ktorí na príkaz kráľa osídľujú naše kraje v rôznych službách – ako

vojaci, ako služobníci na hradoch, ako správcovia pôdy. Do našej dediny prichádzajú kráľovskí jobagióni s poverením kráľa strážiť lesy a zver, ktorá patrila výlučne kráľovi.

Kto boli tí kráľovskí jobagióni? Ako sa dostali až do našej obce?

Kráľovskí jobagióni

Išlo o drobných šľachticov alebo nešľachticov, ktorých kráľ za ich vojenské služby povýšil do šľachtického stavu. Slúžili u kráľa ako vojaci a za zásluhy dostávali od kráľa rôzne „úrady“, ktoré súviseli s ich vojenskou službou. Väčšinou nešlo o pôvodnú šľachtickú vrstvu, ktorá v našom kraji existovala od čias Veľkej Moravy. Prevažne išlo o kráľovských vojakov, ktorí boli poverení vojenským obsadením krajiny a posunom stráženej hranice – zásekov. V 12. storočí sa strážené hranice posunuli v našom kraji až po Červenickú bránu.

Kráľovskí hájníci lesov

Do našej obce Náš prišli kráľovskí jobagióni, aby strážili kráľovské lesy, ktoré sa rozprestierali bezprostredne za našou obcou až po hranice s Poľskom. Kráľ vraj rád chodieval na poľovačky do nášho kraja, kde sa zdržiaval na Kamenickom hrade a odtiaľ so svojou družinou brázdil hlboké lesy Čergovského a Levočského pohoria, aby sa venoval lovu zvierat. Naši jobagióni mali na starosti tieto lesy strážiť

a pri návšteve kráľa ho v týchto lesoch aj sprevádzať, čo znamenalo dobre sa v nich vyznať.

Pravdepodobne boli títo strážcovia maďarského pôvodu a keď prišli do našej obce, neusadili sa priamo v obci, ale založili si nové sídlo nad obcou, kde dovtedy bol len les. Svojej obci dali názov Ardov, čo po maďarsky znamená chrániť les.

Ktoré miesto v dnešnej obci si vybrali na postavenie svojho sídla?

Vznik obce Ardov

Ardov vznikol na mieste dnešného stredu obce. Tam, kde je dnes kaštieľ, park, sýpka, by sme mohli hľadať druhé šľachtické sídlo – pôvodné sídlo kráľovských hájnikov lesov. Sedliacke domy postupne budovali na západ od tohto sídla smerom k Močidlanom, hore kopcom, po obidvoch stranách dnešného Ražnianskeho potoka, približne po dnešnú hornú zastávku autobusov na „Huštáku“. Počet sedliackych domov sa postupne ustálil asi na podobnej veľkosti ako v susednej obci Náš.

Priestory medzi obidvomi obcami na „Hure“ (tam, kde je dnes kostol, škola a fara) by sme mohli nazvať spoločnými pre potreby obidvoch obcí: dolnej Náš a hornej Ardov.

Ferdinand Uličný spomína, že v obci Ražňany bola šľachta, ktorá mala slovenský pôvod, ale aj šľachta maďarská. Keď budeme chápať, že pôvodná slovenská šľachta sídlila v staršej obci Náš, tak

v novej obci Ardov musela byť šľachta, ktorá mala maďarský pôvod. Postupne sa obidva šľachtické rody sobášmi zmiešali a mohli by sme povedať, že aj v Ražňanoch vznikla tak, ako takmer všade v Hornom Uhorsku uhorská šľachta, ktorá ovládala maďarčinu aj slovenčinu. Mnohé pôvodne slovenské šľachtické rody sa pomaďarčili. Boli však aj opačné prípady, keď sa Maďari postupne poslovenčili. Dokonca sa hovorí, že práve na území Šariša sa uhorská šľachta, ktorá mala čisto maďarský pôvod a prišla do nášho kraja v 12. storočí, postupne poslovenčila a až v 18. storočí sa naspäť pomaďarčila.

Príkladom príchodu takýchto šľachticov z maďarských južných krajín je aj naša obec.

Legenda o ražnianskom jeleňovi

Práve k obdobiu, keď vznikla naša druhá obec Ardov, sa viaže známa legenda o ražnianskom jeleňovi, ktorá sa viaže k erbu Demetra Ražnianskeho, kde je zobrazený jeleň prepichnutý ražňom.

Podľa tejto legendy na mieste, kde dnes stojí kostol svätého Demetra, jeden z kráľovských hájnikov prebodol jeleňa ražňom. Na pamiatku tejto udalosti dal tento šľachtic na mieste, kde sa táto „zázračná“ udalosť stala, postaviť kostol.

Legenda je vždy len legendou, ale vždy je v nej niečo pravdivé. Myslím si, že máme mať v úcte aj túto našu legendu, aby sme ju zachovali aj pre budúce pokolenia Ražňancov.

Výstavba prvého ražňianskeho kostola

Legenda o ražňianskom jeleňovi opisuje miesto, kde sa mal postaviť nový kostol. Okrem legendy nemáme žiadne písomné doklady o existencii prvého kostola, ale takmer s určitosťou vieme, že dnešný kamenný kostol bol postavený na základoch pôvodného dreveného kostola. V písomných materiáloch farskej kroniky je zmienka, že pôvodný drevený kostol stál na mieste dnešného kamenného kostola už okolo roku 1130. Tento rok nám aj zapadá do deja, ktorý opisuje legenda, keď práve v tých rokoch mohli do obce Náš prísť kráľovskí hájníci lesov a vybudovať novú osadu a spoločne s obyvateľmi susednej obce Náš aj nový spoločný kostol na hranici obidvoch obcí. Aký obraz si vieme o našich obciach vytvoriť v 12. storočí?

Obce Náš a Ardov – obraz zániku Nitrianska a príchodu nového štátu – Uhorska

V 12. storočí už sú vedľa seba dve obce. Jedna obec s pôvodnou slovenskou šľachtou, druhá s novou maďarskou šľachtou, ktorá sa vyvinula z kráľovských jobagiónov, ktorí prišli do obce v službách kráľa, aby strážili kráľovské lesy. Postupne sa sobášmi pomiešali s pôvodnou slovenskou šľachtou, ktorá sídlila v dolnej obci Náš. Osud našich obcí vlastne vykresľuje to, čo sa stalo v prevažnej časti bývalého Nitrianska, že pôvodne slovenská šľachta sa pomie-

šala s Maďarmi a stala sa uhorskou šľachtou. Obyvateľstvo obidvoch obcí však bolo slovenské. Obidve obce si po dohode na mieste, ktoré sa nachádzalo medzi obidvomi dedinami, postavili spoločný kostol. Tento kostol bol postavený na výnimočnom mieste veľmi starostlivo vybranom a aj dnes umiestnenie kostola v obci vytvára nádhernú panorámu v pozadí s hrebeňom lesov. Obyvateľstvo obidvoch obcí sa živilo poľnohospodárstvom, pretože okolitá pôda bola dostatočne úrodná, aby uživila obyvateľov obidvoch obcí. Služba stráženia lesov postupne zanikla a potomkovia týchto strážcov sa venovali poľnohospodárstvu, tak ako pôvodná slovenská šľachta z obce Náš.

Prvý ražniansky kostol z 12. storočia – fikcia

Záver

V Nitrianskom kniežatstve by sme my Slováci mali hľadať svoje korene a hlásiť sa k nemu ako k svojmu prvému štátu, ako ku kóliske národa Slovenov – Slovákov.

Nitriansko existovalo ako kniežatsvo dokázateľne viac ako 300 rokov a ak budeme brať do úvahy, že Nitriansko bolo súčasťou aj Samovej ríše, tak to bude takmer 500 rokov. Obdobie našich dejín, ktoré sa skončilo na začiatku 12. storočia považujú naši historici za dôležité pre zrod moderného slovenského národa, keď pokresťančenie, písanie v staroslovienskom, neskôr v latinskom jazyku a vytvorenie štátnych štruktúr s napojením sa na Nitru vytvorili povedomie spolupatričnosti a podmienky pre udržiavanie tohto povedomia, ktoré pretrvali a zabezpečili slovenskému národu prežitie. Symbolika nášho štátneho znaku – dvojkríža na troch vrchoch je viac ako výstižná. Dvojkríž symbolizuje kresťanskú tradíciu svätých bratov Cyrila a Metoda a vieru v Boha, ktorá dokázala udržať národ Slovenov – Slovákov pri živote aj v najťažších chvíľach. Tri vrchy symbolizujú naše hory, v ktorých sme sa v ťažkých časoch dokázali schovať a prežiť pred Húnmi, Avarmi, Tatármi, Turkami.

Nitriansko bolo súčasťou duálnych štátov (Veľká Morava od roku 833 až 906 a Uhorsko od roku 1018 až 1108), ktoré ako keby prekrývali význam Nitrianska napriek tomu, že Nitriansko v nich hralo dôležitú úlohu údelného kniežatstva. Dnes sa snažíme pood-

halíť čo najviac z obdobia pred 12. storočím a dnes už vieme, že po rozpade Veľkej Moravy naďalej Nitriansko žilo svoj život, rozvíjalo sa a práve v tom období vytvorilo všetky podmienky pre etablovanie sa slovenského národa, ktorý dokázal prežiť aj bez národného štátu ďalších 800 rokov.

Najstaršia písomná zmienka, ktorú máme z územia Nitrianska, je z roku 1111, teda už po zrušení Nitrianskeho kniežatstva. To znamená, že nemáme žiadnu písomnú pamiatku na náš prvý štát. Napriek tomu, že máme tak málo informácií o našich najstarších dejinách, nikto nám nemôže zabrániť, aby sme sa k tomuto obdobiu hrdo hlásili a aby sme Veľkú Moravu alebo Uhorsko bez zaváhania považovali za svoj štát, za štát, ktorý sme spolu s Moravanmi alebo Maďarmi založili a so všetkým úsilím ho budovali a chránili.

Dolná obec Náš vznikla za existencie Nitrianska a naši predkovia boli súčasťou tohto štátu. Mohli by sme povedať, že naši predkovia „boli pri tom“.

Je pozoruhodné, že naši predkovia sa nikdy nevzdali sv. Demetra a ostali mu verní po celé stáročia. Ražňany si tým potvrdzujú svoju starobylosť a vernosť napriek vplyvu okolitého sveta. My si len môžeme priať, aby sme nezabudli a pokračovali v tradícii hlbokej úcty k nášmu patrónovi sv. Demetrovi.

Legenda o ražnianskom jeleňovi

Podľa ústnej legendy príbeh spracoval: Ján Solár

Píše sa rok 1110. Sú tomu už dva roky, čo bolo v roku 1108 vyhnané z Uhorska posledné nitrianske knieža Almoš. Možno doplatil na príliš nezávislú politiku, ktorú sa snažil viesť, až ho nakoniec uhorský kráľ Koloman z kniežacieho stolca vyhnal a Nitrianske kniežatstvo zrušil.

Po zrušení kniežacej družiny zostalo mnoho vojakov, ktorých kráľ Koloman posielal po celej uhorskej krajine ako strážcov rozsiahlych hraničných lesov a hraníc so susednými krajinami. Aj naši hrdinovia Peter a Béla sa vybrali na cestu do kraja severne od Solného hradu, ktorý susedí s Poľským kráľovstvom. Dostali úlohu založiť usadlosť, ktorá bude chrániť kráľovské lesy až po hranice na hrebeňoch Karpát.

K obidvom vojakom, ktorí hľadajú nový zmysel svojho života a nové poslanie, sa pridala aj mladý zbožný mních Bystrík. Svoje večné sľuby zložil v kláštore Zobor pri Nitre a vybral sa spolu so svojimi druhmi na ďalekú cestu, aby pomáhal šíriť kresťanskú vieru.

Po niekoľkodňovej únavnej ceste sa dostali na dohľad k Solnému hradu a rozhodli sa prenocovať na okraji lesa. Traja mladí muži táboria na okraji lesa. Okolo nich sú brezy a buky. Na čistinke si urobili ohnisko a spia okolo ohniska bez prístrešku, len prikrytí svojimi plášťami. Po krátkej letnej noci prichádza nové ráno. Prvý sa zobudil Bystrík.

„Ach, konečne už svitá. To bola zase chladná noc. Necítim si kosti. Idem pripraviť oheň, aby sme sa zohriali.“

Bystrík vstal a šiel nazbierať drevo na nový oheň, ktorý chce

založiť skôr, ako sa zobudia jeho kamaráti. Premýšľajúc o svojom osude len tak pre seba nahlas hovorí: „*Dnes je to už desiaty deň, čo sa takto túlame. Keď si spomeniem, ako mi v kláštore na Zobore bolo dobre, tak tú cestu a rozhodnutie pridať sa k tým dvom pomaly aj lutujem. Lenže služba je služba a ja musím ísť tam, kde ma Pán posla.*“

Bystrík chvíľu pozerá na spiacich spoločníkov a nakoniec sa rozhodol zobudiť ich: „*Vstávajúte spachtoši, už je ráno, nádherné ráno – dar od nášho Pána. Musíme mu ďakovať za takéto nádherné ráno.*“

Peter, mladý muž, vojak telom i dušou pomaly otvára oči:

„*Čo zase buntošiš tak skoro! Veď je ešte tma.*“

„*Aká tma, či nevidíš že už svitá, či nepočuješ spev vtákov, a ran-
ný šum lesa? Za chvíľu bude slnko nad obzorom a my musíme kráčať
ďalej*“, odpovedá nástojčivo Bystrík.

Na túto už hlasnú vravu sa budí aj tretí spoločník – Béla, ktorý ešte nevie dobre po slovensky, aj keď na kniežacom dvore v Nitre sa celkom dobre priučill.

„*Neviete inak radovať, musíte budiť azandyalat?*“, zamieša sa do hovoru Béla.

„*Len čo sa zobudíš, už musíš nadávať? Veď vieš, že náš Pán všetko vidí a všetko počuje a za také reči ťa isto nepochváli*“, odpove- dá mu Bystrík.

„*Dobre, dobre, veď už nehnevaj hneď za všetko.*“

Chcem ešte spať.“

Bystrík sa však nedá: „***Žiadne spanie a obidvaja vstávajúte, budeme sa spolu modliť k Pánovi!***“

Nakoniec sa dali obidvaja presvedčiť, vstali a pridali sa k Bystríkovi. Sadli si na päty, upreli svoje ešte zaspaté oči k miestu, kde slnko vychádzalo spoza hory, aby ich ohrialo svojimi prvými lúčmi. Vojakom sa veru nechcelo, ale Bystrík ich vždy vedel presvedčiť, aby sa pridali k nemu a spolu ďakovali Bohu za nové ráno.

Bystrík sa vždy cítil najlepšie, keď sa mohol nahlas modliť. Začal s radosťou, aká len u mladého človeka môže byť:

„Pane Ježišu, chválim te za to, čo nám dávaš, chválim te za dnešné nádherné ráno, za svieži vzduch, za spev vtáčat, ktorým nás oblažuješ, za teplo slnečných lúčov, ktoré nás objíma, za krásu lesov a lúk, ktoré nás obklopujú.“

„Chválim te Pane!“, pridali sa aj Peter s Bélom.

„Pane Ježišu, chválim Ťa za poslanie, ktoré si nám zveril, chválim te za to, že si nás poslal do týchto krajov, aby sme šírili Tvoje evanjelium.“

„Chválim te Pane!“

„Prosíme Ťa Pane o pomoc, aby sme v bezpečí prežili aj dnešný deň, naplnili príkaz nášho kráľa a došli do cieľa našej cesty.“

„Prosíme Ťa vyslyš nás!“

Bystrík zakončil modlitbu prežehnaním. Bolo im dobre, pretože svitalo a začínal nový deň na ich ceste za svojim poslaním.

Peter, ktorý sa vzdialil, sa zrazu obrátil k svojim kamarátom a zvolal:

„Slnko už úplne vyšlo, podte sa pozriet!“

Obidvaja, Béla aj Bystrík, sa pripoja k Petrovi ,aby videli nádhery východu slnka.

„Pozrite tam vľavo, veď je tam hrad!“ zvolal Béla.

Peter sa pozrie lepšie a potvrdzuje, čo vidí Béla.

„Máš pravdu, Béla, naozaj je tam hrad. To musí byť už hrad, ktorý spomínal náš kráľ a ku ktorému putujeme. Je to určite slávny Solnohrad. Ešte deň cesty a sme tam.“

Neostávalo im nič iné iba si zbalit' svoje veci a putovať ďalej. Peter trochu zaostáva a nahlas premýšľa:

„Tak verne sme roky slúžili nášmu nitrianskemu kniežatú Álmošovi a teraz je všetko inak. Kráľ Koloman vyhnal naše knieža z krajiny a nás, jeho verných družiníkov, posielal po všetkých kútoch krajiny strážiť hranice kráľovstva.“

„Nepáčilo sa mi to, veď ja som vojak a nie strážca lesa, ale je to rozhodnutie kráľa a kráľa musíme poslúchať. Posielal nás strážiť jeho lesy, ktoré sa rozprestierajú na sever od Solnohradu až k hraniciam v hlbokých horách.“

„Bystrík má asi pravdu, že je to naše poslanie a Pánova vôľa.“

Zrazu sa obráti za svojimi druhmi a volá na nich:

„Priatelia, čakajte, už idem!“

Naši hrdinovia po príchode na Solný hrad a preverení ich kráľovských listín sa vydávajú ďalej na sever, po pravom brehu rieky Torysy až na miesto, kde sa hory dotýkajú rieky . Keďže ďalej na sever sa už nedalo ísť, ak nechceli prekročiť rieku, opúšťajú rieku a vydávajú sa pozdĺž potoka Náš k dedinke s tým istým názvom. Táto dedinka ich očarí svojou malebnou polohou v blízkosti hraničných lesov, s nádherným výhľadom na krajinu v okolí rieky Torysy s tromi vrchmi, ktoré vyzerajú ako vyhasnuté sopky.

Dedinka je malá usadlosť pri potoku, podľa ktorého dostala svoje meno. Je tam niekoľko drevených domčekov okolo usadlosti starejšieho a na vyvýšenom mieste oproti malému hrádku starejšieho obce je učupená malá drevená kaplnka s vežičkou a dvojkrížom na vrchole. Mladí muži boli zjavne očarení. Peter prvý prehovoril a vyjadril pocity za všetkých:

„Páči sa mi tu! Rieku je lepšie opustiť a utáboriť sa niekde tu v blízkosti tejto dedinky.“

„Aj mne sa tu páči! Poďme sa opýtať tamtých ľudí“, hovorí Béla.

„Pochválen buď Pán Ježiš Kristus!“ slušne sa pozdravil Peter urastenému mužovi, ktorý si všimol príchod cudzincov a vyšiel im v ústrety.

„Naveky Amen!“ „Odkiaľ prichádzate a čo vás sem privádza mládenci?“ pýta sa ich nový známy.

„Sme kráľovskí služobníci – strážcovia a hľadáme vhodné

miesto na utáborenie,“ odpovedá Peter.

„Ja som tunajší starejší a volám sa Juraj,“ odpovedá im ich nový známy a možno aj ich hostiteľ na blížiacu sa noc. *„Budte vítaní v našej dedine. Bude nám ctou hostí kráľových služobníkov,*“ podáva ruku Juraj všetkým trom mladým mužom.

Juraj podíde k dievčaťu, ktoré stojí za ním a chyťí dievča okolo ramien.

„Toto je moja dcéra Anna,“ predstaví ju hostom.

„Anna dones na stôl chlieb a soľ, aby sme privítali hostí podľa starého zvyku,“ žiada Juraj svoju prekrásnu dcéru.

Anna sklopí svoje oči a cudne odchádza, aby priniesla misu s chlebom a soľou. Podáva misu Petrovi a nsmelo sa mu pozrie do očí. Postupne ponúka aj Bélu a Bystríka.

Peter opätoval Anin pohľad a prehodil k Jurajovi:

„Máte prekrásnu dcéru, otec. Je na čo byť hrdý.“

Anna sa zapýrila, a pretože sa jej Peter zapáčil od prvej chvíle, pochvala z jeho úst jej veľmi polichotila. Peter je zjavne zahľadenný do Anny.

Bystrík, aby trochu odviedol pozornosť od Anny, sa pýta:

„Vidím, že tu máte peknú kaplnku. Kto sa v nej modlieva?“

„Chodieva k nám otec Demeter, ktorý býva hore v horách v pustovni. Nosieva taký istý odev ako ty,“ odpovedá mu pohotovo Anna.

„Takže je to benediktín, musíš ma k nemu zaviesť.“

„Na to je ešte času dosť. Teraz zostaňte tu u nás a buďte našimi hosťami. Po dlhej ceste ste určite unavení a potrebujete si oddýchnuť,“ ukončuje ich rozhovor Juraj, ktorý svojich nečakaných hostí pozýva dnu.

Mládenci už naozaj mali na dnes dosť a aj hlad ich presvedčil, že takéto pozvanie priamo od starejšieho sa neodmieta. Všetci vchádzajú do domu starejšieho.

„Odkedy je u Vás otec Demeter a odkiaľ prišiel?“ pýta sa Bystrík, keď si všetci posadali k stolu.

„Pred rokmi k nám prišiel zo Spišskej Kapituly, kde je jeho kláštor, ale už dlho žije sám v pustovni. Občas ho navštívia bratia alebo predstavený kláštora. Otec Demeter je nám všetkým. Stará sa o naše duše, učí naše deti písmeňá. Je nám duchovným otcom už dlhé roky. Ja si ho pamätám od svojich detských rokov,“ odpovedá im Juraj.

„Je to požehnanie pre celú dedinu, keď je niekto, kto sa za ňu modlí dňom i nocou,“ mieni Peter.

„Už sa neviem dočkať, kedy sa s ním zajtra uvidím, veď je to náš brat z rehole benediktínov,“ hovorí Bystrík.

„Teraz už chodte všetci spať! Miesta v dome je dosť pre všetkých,“ odpovedá Juraj.

„Ďakujeme za pozvanie. My sme vojaci a sme zvyknutí prenocovať vonku. Dnes je krásna letná noc, bola by to škoda nespáť pod nebeskou klenbou nášho Pána.“

Na druhý deň sa všetci traja v sprievode starejšieho dcéry

Anny vybrali do hôr nad dedinou navštíviť otca Demetra. Hľadajú tiež vhodné miesto na utáborenie sa a prenocovanie. Pokračujú po lesnom chodníku, ktorý ich má priviesť k pustovni otca Demetra. Po ceste sa spolu rozprávajú:

„Dnes v noci som mal zvláštny sen. Keď sme spali vonku v dedinke, snívalo sa mi, že ku mne prišiel statný jeleň. Bol to nádherný dvanásťročný,“ hovorí Peter.

Zrazu ten jeleň prehovoril ľudskou rečou: **„Tu je to miesto,“** povedal mi, **„a keď som sa ho chcel dotknúť, tak náhle zmizol.“**

„Ty máš ale zvláštne sny. Ešte som nepočul, aby jeleň vedel rozprávať,“ odpovedá mu Béla

„Možno je to potvrdenie, že práve v tejto dedinke máme zostať,“ rozmýšľa nahlas Bystrík.

„Ale ten jeleň bol nádherný, ešte som takého krásneho jeleňa nevidel,“ odpovedá mu Peter.

Cesta, alebo skôr chodník, sa dostala na miesto, kde sa náhle zväčší stúpanie a všetci musia zabrať, aby sa dostali na vrchol.

„Anna, už sme na mieste? Ako ďaleko to je?“ pýta sa sprevádzajúcej Anny Bystrík.

„Už sme tu, idem sa pozrieť, či je tu otec Demeter.“

„Aký pekný výhľad je z tohto miesta. Otec Demeter nemohol nájsť krajšie miesto na modlitbu,“ obdivuje Béla a vychutnáva si výhľad na celé údolie rieky s dominantou troch vrchov.

„Veru aj mne sa tu páči. Je to nádherný kraj,“ potvrdzuje mu Peter.

Bystrík ako prvý zbadal prichádzajúceho otca Demetra s Annou.

„Pochválen buď Pán Ježiš Kristus!“

„Až na veky! Vitajte! Čo vás privádza ku mne?“ privítal ich otec Demeter, ktorý už zjavne má svoje najlepšie roky za sebou. Anna pomohla otcovi sadnúť si na pripravený malý stolček.

Bystrík sa prvý pustil do reči a pýta sa:

„Anna nám povedala, že tu žijete v pustovni, tak sme vás chceli vidieť. Ako dlho ste už tu otec Demeter?“

„Mám 90 rokov. Tu v pustovni žijem už 50 rokov,“ odpovedá Demeter.

„Ja prichádzam zo Zoborského kláštora pri Nitre a teším sa, že som stretol aj tu svojho brata,“ Bystrík na to.

„Aj ja som prišiel zo Zobora ešte v časoch kráľa Štefana. Potom sme dlhé roky spolu s bratmi pracovali v kláštore na Spišskej kapitule. Teraz som tu, aby som v tejto pustovni bol bližšie k Pánovi. Teba Bystrík mi nebo zosiela ako náhradu a ju už budem môcť odísť na večnosť k Ježišovi Kristovi nášmu Pánovi.“

„Ale otec Demeter, veď nehovorte tak. Ešte tu budete s nami,“ pridáva sa do hovoru Anna.

„Béla, pozri tam dole, bude to výborné miesto na táborenie. Je to akurát v polovici cesty medzi dedinkou a pustovňou, tam sa usadí-

me dnes večer. “Zamieril pohľadom na jednu peknú čistinku Peter.

„Ja zostanem dnes s otcom Demetrom, budeme sa spolu modliť za tento kraj a za týchto ľudí,“ zrazu sa rozhodol Bystrík a rozlúčil sa s priateľmi.

„Dobre teda pôjdeme len my dvaja s Bélom,“ odpovedá Peter.

Peter s Bélom a s Annou zišli po chodníku dole a na čistinke nad dedinou Náš sa rozlúčili s Annou, ktorá sa vrátila k svojmu otcovi.

Obidvaja mládenci boli rozhodnutí, že noc strávia na čistinke, ktorú zbadali z úbočia kopca, na ktorom býval v pustovni otec Demeter.

„Tu si urobme táborisko, je to pekné rovinaté miesto na kopci nad dedinkou Náš,“ rozhliada sa po najlepšom mieste na utáborenie Béla.

„Urobme si oheň a na ražni si opečieme kúsok slaninky, čo nám včera podaroval Juraj. Už sa teším na tú vôňu,“ odpovedá Peter.

Béla prichystal drevo na oheň a začal si čistiť ražeň, na ktorom si chcel opieť slaninu. Náhle prestal, pretože sa mu zdalo, že niekto alebo niečo je blízko nich. *„Ako keby som počul v húštine opodiaľ niečo sa hýbať.*“ Ani to nedopovedal, keď z húštiny oproti obidvom mládencom vyšiel na čistinku nádherný jeleň– dvanásťročák, ktorý stratil svoju plachosť a blížil sa k našim hrdinom.

Peter nestratil duchapřítomnosť, priskočil k Bélovi, zobral mu z ruky ražeň a týmto ražňom jeleňa prebodol. Jeleň zasiahnutý ražňom do krku padol na zem priamo k nohám Petra.

„To je predsa jeleň z môjho sna! Presne tento jeleň sa mi včera prisnil,“ hovorí Peter obzerajúc si ležiace zviera.

„To je znamenie Peter! To je Božie znamenie!“ so strachom konečne sa preberie Béla, ktorý ostal pred jeleňom stáť ako skamenený.

Peter chytil Bélu za ruku na znak súhlasu a takto k svojmu priateľovi hovorí: ***„Brat Béla, teraz si tu slúbme, že tu obidvaja zostaneme a vybudujeme tu na tom mieste osadu pre nás, pre kráľovských strážcov lesov.“***

Obidvaja mládenci boli presvedčení, že je to znamenie z neba, ktoré im má povedať, kde majú zostať a kde majú postaviť sídlo pre svoju službu kráľovských hájnikov lesov. Chceli to aj potvrdiť pred Bohom, preto nahlas obidvaja zvolali:

„Slubujeme ti to Pane!“

Peter, plný nadšenia ešte dodal jeden sľub, ktorým sa chcel poďakovať Pánovi za to, že ich viedol:

„Ja ti Pane slubujem, že na mieste, kde som prebodol tohto nádherného jeleňa, dám postaviť kostol na tvoju slávu.“

Tak sa aj stalo. Peter a Béla si zobrali za ženy dievčatá z dedinky Náš a založili novú osadu, ktorej dali názov Ardov, čo po maďarsky znamená „chrániť les“. Ich priateľ Bystrík zostal v pustovni na kopci nad dedinou a po smrti otca Demetra prevzal po ňom duchovnú službu. Okolo sídla kráľovských hájnikov si začali stavať svoje domy mladí ľudia z obce Náš, ale aj okolia, až bola dedina Ardov tak veľká, že potrebovala svoj kostol. Peter splnil aj svoj druhý sľub a spolu

so svojou manželkou Annou a svokrom Jurajom postavil na mieste, na ktorom pred rokmi zabil jeleňa, drevený kostolík, ktorý slúžil obyvateľom obidvoch obcí. Tento drevený kostolík stál podľa tradície na tomto mieste od roku 1130.

Jeleň prebodnutý ražňom z erbu Demetra Ražnianského

Zoznam použitej literatúry

1. KOZLOVÁ, Marianna: Stratené šarišské príbehy a povesti, Privatpress, Prešov, 2007
2. DOMASTA, Ján: Povesti o hradoch, Vydavateľstvo Osveta, Martin, 1976
3. HALAGA, Ondrej R.: Sabinov a okolie, Krajské nakladateľstvo všeobecnej literatúry, Košice, 1962
4. ULIČNÝ, Ferdinand: Dejiny osídlenia Šariša, Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1990
5. STEINHUBEL, Ján: Nitrianske kniežatstvo, RAK, Veda, Bratislava, 2004
6. TOČÍK, Anton: O počiatkoch slovenských dejín – zborník, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1965
7. SEDLÁK, Peter: Kresťanstvo na území Košického arcibiskupstva, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov, 2004
8. SZÉKELY, Gabriel, MESÁROŠ, Anton: Gréckokatolíci na Slovensku, Slovo, a.s., Košice, 1997
9. SOPKO, Július: Kroniky stredovekého Slovenska, Vydavateľstvo Rak, Budmerice, 1995
10. MAZUR, Emil a kol.: Atlas SSR, Slovenská akadémia vied, Bratislava, 1980

11. PAPSONOVÁ, Mária, ŠMÁHEL, František, DVOŘÁKOVÁ, Daniela, RICHENTAL, U.: Kostnická kronika, Vydavateľstvo Rak, Budmerice, 2009
12. <http://mapyuhorskaslovenska.blogspot.sk/search/label/Ve%C4%BEk%C3%A1%20Morava>
13. www.forumhistoriae.sk/e_kniznica/najstarsie_rody.pdf (Uličný Ferdinand, Najstaršia šarišská a užská šľachta)
14. www.zoe.sk/pub/doc/.../t_cyriometodske_dedicstvo_na_spi-si.pdf (Šturák Peter, Cyrilometodské dedičstvo v gréckokatolíckych farnostiach na Spiši)
15. Witold Sienkiewicz, Elżbieta Olczak, Dzieje Polski atlas ilustrowany, Demart SA, Varšava, 2009

Obsah

- 6   **Úvod**
- 8   **1. Obrázok zo 4. storočia**
Sú Ražňanci potomkami Rimanov?
- 25   **2. Obrázok z 9. storočia**
Boli Ražňany súčasťou Veľkej Moravy?
- 52   **3. Obrázok z 12. storočia**
Založili našu druhú obec maďarskí vojaci?
- 70   **Legenda o ražnianskom jeleňovi**
- 84   **Zoznam použitej literatúry**

Predná strana obálky:

Pohľad na Ražňany od severozápadu v pozadí so Šarišským hradným vrchom

Tretia strana obálky:

Nitrianske kniežatstvo v 10. a 11. storočí

Štvrtá strana obálky:

Znak Nitrianska – Horného Uhorska – Slovenska na klenbe

kostola sv. Demetra v Ražňanoch